

UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE

Kožulić, Dominik

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic of Šibenik / Veleučilište u Šibeniku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:143:546046>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[VUS REPOSITORY - Repozitorij završnih radova Veleučilišta u Šibeniku](#)

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL UPRAVNI STUDIJ
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ UPRAVNI STUDIJ

Dominik Kožulić

UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE
HRVATSKE - „VATIKANSKI UGOVORI“

Završni rad

Šibenik, 2022.

VELEUČILIŠTE U ŠIBENIKU
ODJEL UPRAVNI STUDIJ
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ UPRAVNI STUDIJ

UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE
HRVATSKE - „VATIKANSKI UGOVORI“

Završni rad

Kolegij: Osnove međunarodnog prava
Mentor: Dr. sc. Ljubo Runjić, prof. v.š.
Student: Dominik Kožulić
Matični broj studenta: 1219061869/167061951

Šibenik, lipanj 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, _____, student/ica Veleučilišta u Šibeniku, JMBAG _____ izjavljujem pod materijalnom i kaznenom odgovornošću i svojim potpisom potvrđujem da je moj završni rad na preddiplomskom/specijalističkom diplomskom stručnom studiju _____ pod naslovom: _____

_____ isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

U Šibeniku, _____

Student/ica:

**UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE -
„VATIKANSKI UGOVORI“**

DOMINIK KOŽULIĆ

Fausta Vrančića 3, 22243 Murter

dkozulic@vus.hr

Sažetak rada

Nakon stjecanja statusa samostalne i neovisne države, Republika Hrvatska je 1996. i 1998. godine potpisala i ratificirala Ugovore sa Svetom Stolicom kojima se regulira pravni okvir djelovanja i položaj Katoličke crkve u Hrvatskoj, zatim pitanja dušobrižništva katoličkih vjernika u redarstvenim i vojnim službama, odgojno-obrazovne te kulturne djelatnosti Crkve kao i gospodarska pitanja. Gotovo od samog stupanja na snagu navedenih ugovora, javljala su se i još se javljaju brojna pitanja vezana uz reviziju postojećih ugovora. U radu su posebno istaknute odredbe pojedinih ugovora koje se smatraju spornima te se ističu različita pravna stajališta u svezi s potrebom revizije. Sagledana je i mogućnost revizije „Vatikanskih ugovora“ s obzirom na specifičan položaj Svete Stolice i Države Vatikanskog Grada u međunarodnom pravu i činjenicu da se ne radi o članici OUN-a.

(45 stranica / 4 slike / 0 tablica/ 29 literaturnih navoda / jezik izvornika: hrvatski)

Rad je pohranjen u: Knjižnici Veleučilišta u Šibeniku

Ključne riječi: Sveta Stolica, Država Vatikanskog Grada, Katolička crkva, Ugovori između Svete Stolice i RH, pravna pitanja, dušobrižništvo, odgoj i obrazovanje, kultura, gospodarska pitanja, revizija ugovora

Mentor: Dr. sc. Ljubo Runjić, prof. v.š.

Rad je prihvaćen za obranu: 13. 6. 2022.

**TREATIES BETWEEN THE HOLY SEE AND THE REPUBLIC OF CROATIA -
"VATICAN TREATIES"**

DOMINIK KOŽULIĆ

Fausta Vrančića 3, 22243 Murter

dkozulic@vus.hr

Abstract

After gaining the status of an independent and sovereign state, in 1996 and 1998 the Republic of Croatia signed and ratified the Agreements with the Holy See regulating the legal framework and position of the Catholic Church in Croatia, pastoral care, educational and cultural activities of the Church as well as economic issues. Ever since the entry of these agreements into force, there have been and still are a number of issues related to the revision of existing agreements. The paper emphasizes the provisions of individual contracts that are considered disputable and highlights the different legal views regarding the need for revision. The possibility of revising the "Vatican Treaties" was also considered, given the specific position of the Holy See and the Vatican City State in international law and the fact that it is not a member of the UN.

(45 pages / 4 figures / 0 tables / 29 references / original in Croatian language)

Paper deposited in: Library of Polytechnic of Šibenik

Keywords: Holy See, Vatican City State, Catholic Church, Treaties between the Holy See and the Republic of Croatia, legal issues, pastoral care, upbringing and education, culture, economic issues, revision of treaties

Supervisor: Ph.D. Ljubo Runjić, college professor

Paper accepted: 13. 6. 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. SVETA STOLICA I DRŽAVA VATIKANSKOG GRADA	2
2.1. Uspon i pad Papinske države	2
2.2. Lateranski ugovori iz 1929. godine.....	9
2.3. Država Vatikanskog grada i Sveta Stolica kao subjekti međunarodnog prava.....	11
3. UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE - VATIKANSKI UGOVORI.....	12
3.1. Temeljna obilježja Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske - Vatikanskih ugovora	13
3.2. Odgovornost za primjenu Vatikanskih ugovora.....	15
3.3. Vatikanski ugovori i konkordatsko pravo	16
3.4. Prikaz sadržaja četiriju „Vatikanskih ugovora“	17
3.4.1. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima	17
3.4.2. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture.....	20
3.4.3. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske.....	22
3.4.4. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima	25
4. PRIKAZ INICIJATIVA ZA REVIZIJOM UGOVORA IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE.....	32
4.1. Sporne odredbe u Ugovoru o pravnim pitanjima.....	33
4.2. Sporne odredbe u Ugovoru o suradnji na području odgoja i kulture	35
4.3. Sporne odredbe Ugovora o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske	37
4.4. Sporne odredbe u Ugovoru o gospodarskim pitanjima.....	38
5. MOGUĆNOSTI REVIZIJE UGOVORA IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE SUKLADNO ODREDBAMA MEĐUNARODNOG PRAVA	39
6. ZAKLJUČAK.....	41
LITERATURA	43
POPIS SLIKA.....	45

1. UVOD

Sveta Stolica je utjecajan i specifičan subjekt međunarodnog prava. Obzirom na značajnu podršku u međunarodnom priznanju Republike Hrvatske od strane Svete Stolice i tradicijsko-povijesnu te duhovnu sponu Svete Stolice i hrvatskog naroda, odnos Svete Stolice i Republike Hrvatske je definiran ugovorima koji se kolokvijalno nazivaju i „Vatikanskim ugovora“. Ciljevi rada su prikazati ulogu i položaj Svete Stolice u međunarodnom pravu, obrazložiti sadržaj četiriju „Vatikanskih ugovora“ te ukazati na eventualne sporne odredbe tih ugovora. Jedan od važnih ciljeva rada je prikazati specifičnosti procesa revizije međunarodnih ugovora sa Svetom Stolicom.

Prilikom izrade rada su korišteni sekundarni izvori podataka iz dostupne knjižne građe, znanstvenih i stručnih članaka te sa mrežnih izvora.

Rad se sastoji od šest poglavlja. Nakon uvodnog poglavlja, opisan je uspon i pad povijesne papinske države te proces osnivanja Države Vatikanskog Grada na temelju Lateranskih ugovora iz 1929. godine. U trećem poglavlju su prikazana temeljna obilježja i sadržaj svakog pojedinog ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske, a to su ugovor o pravnim pitanjima, ugovor o suradnji na području odgoja i kulture, ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske te ugovor o gospodarskim pitanjima. Sporne odredbe u sva četiri ugovora iznesene su u četvrtom poglavlju rada, i to na način da su izneseni argumenti i protuargumenti za reviziju ugovora. U petom poglavlju se obrađuju specifičnosti procesa revizije međunarodnih ugovora sa Svetom Stolicom. Najznačajnije spoznaje o obrađenoj temi su istaknute u zaključnom poglavlju rada.

2. SVETA STOLICA I DRŽAVA VATIKANSKOG GRADA

Sveta Stolica predstavlja subjekt međunarodnog prava, no nije uspostavljen ni znanstveni ni praktični konsenzus u svezi nositelja subjektiviteta Svete stolice kao subjekta međunarodnog prava. Na tretman Svete Stolice kao subjekta međunarodnog prava su ponajviše utjecale povijesne okolnosti na području Europe.¹

Međunarodni povijesni utjecaj Pape proizlazi iz činjenice da se radi o poglavaru Katoličke crkve, koja je važna međunarodna vjerska zajednica i tijekom povijesti je bila duboko involvirana u oblikovanje krucijalnih pitanja u europskim državama. Današnji status Svete Stolice kao subjekta međunarodnog prava vezan je uz tradiciju koja datira iz 8. i 9. stoljeća prema kojoj se papa poimao i svjetovnim državnim vladarom.²

2.1. Uspon i pad Papinske države

U 4. stoljeću rimski biskupi i Katolička crkva stekli su zemlju oko grada i njome upravljali kao baštinom svetog Petra. Početkom 5. stoljeća Zapadno Carstvo je propalo, a Istočno je bilo oslabljeno tako da nije moglo kontrolirati cijeli teritorij. Stanovništvo se obraćalo Katoličkoj crkvi i papama za zaštitu i pomoć. Imigranti su se počeli naseljavati na zemlju koju je crkva stekla oko Rima jer je bila mnogo sigurnija u usporedbi s drugim dijelovima Rimskog Carstva. U 8. stoljeću, Istočno Rimsko Carstvo više nije moglo štititi Italiju od osvajača što je papu Grgura II. nagnalo da raskine redove s Carstvom. Papa Grgur III. je uspostavio samokontrolu i vlast u svim zemljama u vlasništvu Katoličke crkve stvarajući tako Papinsku državu.

Vidljivo je da je Papinska država nastala tijekom uspona kršćanstva u cijeloj Italiji, a s njom se razvijao i sve veći utjecaj kršćanske crkve. Do sredine 8. stoljeća, s padom Bizantskog Carstva u Italiji, papinstvo je postalo uistinu suvereno.

Utjecajni franački vladari Pipin Mali (714.-768.) i njegov nasljednik Karlo Veliki (747.-814.) imali su snažan utjecaj na jačanje uloge pape kao svjetovnog državnog vladara te na razvoj Papinske države. U vrijeme vladavine spomenutih franačkih vladara, papinsku dužnost su

¹ Degan, V.Đ. (2011). Međunarodno pravo. Zagreb: Školska knjiga, str. 292.

² Ibid, str. 292.

obavljali papa Stjepan II. (752.-757.) i papa Hadrijan I. (772.-795.). Pape su krunili franačke kraljeve koji su im darivali značajne zemljišne posjede.³

Kada je papa Lav III. okrunio Karla za prvog cara Svetog Rimskog Carstva, započeo je proces značajnog udaljavanja zapadnog dijela europskog kontinenta u odnosu na bizantski utjecaj te je stvorena protuteža naslovu bizantskih vladara kao rimskih careva u odnosu na pripadnike Karolinške dinastije⁴, iako je činjenica da je tijekom 8. i 9. stoljeća velikim dijelom Europe još uvijek dominiralo barbarstvo.

Pape su se u 8. stoljeću značajno približile Karolinškoj dinastiji i vladarima Franačke iz razloga što je u to doba došlo do značajne političke rekonfiguracije. Naime, Bizantsko Carstvo je nametalo sve veće poreze, a Konstantinopol nije bio ni dovoljno uspješan u obrani Rima pred barbarskim invazijama. Suočen s prijetnjom Langobarda koji su planirali zauzeti cjelokupan Apeninski poluotok, papa Stjepan II. se obraća franačkom vladaru Pipinu Malom te su Pipin Mali, ali i langobardski kralj Aistulf 756. godine donirali Papinskoj državi zemljišne posjede.

Langobardski kralj je Papinskoj državi ustupio posjede na području sjeverne i središnje Italije. Rane donacije karolinških vladara papinstvu dodatno su potvrđene i proširene kako za vladavine Karla Velikog, tako i dekretima Luja Pobožnog te njegova sina Lotara I (slika 1).

³ Degan, V.Đ. op.cit., str. 292.

⁴ „Karolinzi, dinastija srednjovjekovne franačke države, nazvana po najistaknutijem predstavniku Karlu I. Velikome. Karolinzi su katkad zvani i Arnulfinzi po pretku Arnulfu, biskupu u Metz (u. 641). Moć Karolinga (iz austrazijske velikaške obitelji Pipinovaca) temeljila se ponajviše na velikim posjedima na području gornjega toka rijeka Maas i Moselle, ali i na njihovoj povezanosti s Crkvom. Vladali su Austrazijom od 680. kao upravitelji dvora, a vodeći položaj u Franačkoj zauzeli su 687., kada je Pipin Srednji postao majordom cijele franačke države i u ime merovinških kraljeva vladao cijelim Regnum Francorum. Njegov unuk Pipin Mlađi (ili Mali) svrgnuo je posljednjega Merovinga Hilderika III. i bio izabran 751. za franačkoga kralja (kao kralja posvetio ga je 754. papa Stjepan II. (III.) pa su otada Karolinzi čvrsto bili povezani s papama), a praunuk Karlo I. Veliki okrunjen je 800. u Rimu za cara Zapadnoga (Rimskog) Carstva. Svojim osvajanjima Karlo je znatno proširio kršćanstvo u zapadnoj Europi. Svojim uspjesima Karolinzi su utjecali na ustavu državnoga jedinstva i na učvršćenje centralizirane vlasti u franačkoj državi. Povezivanje Pipina Mlađega s papinstvom dalo je smjer budućoj povijesti europskoga zapada, a carstvo Karla I. Velikoga bilo je okvir unutar kojega su začeti temelji kulturnoga jedinstva Europe. Karolinško Carstvo bilo je kršćansko, a njegov je poglavar obavljao u biti vjersku funkciju u službi »Božjega naroda«, imao je visoke političke, sudske, zakonodavne i vojničke ovlasti“ (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=30640>, 09.05.2022.)

Slika 1. Papinska država u 8. stoljeću

Izvor: <https://study.com/learn/lesson/papal-states-map-history.html> (pristupljeno 02.05.2022.)

Kako je prikazano na slici 1, u vrijeme čvrstog saveza s dinastijom Karolinga, Papinska država je zauzimala teritorij rimske regije, Ravenne i Pentapolisa (područja uz Jadransko more koje se prostire od Riminija do Ancone).⁵

U 9. stoljeću se političke okolnosti u Europi počinju značajno mijenjati jer je došlo do raspada Karolinškog carstva, što je i samu Papinsku državu dovelo u nešto slabiji položaj. Iako se Papinska država nakon pada dinastije Karolinga našla u nezavidnoj poziciji, uspjela se održati. Lokalno rimsko plemstvo je imalo kontrolu nad Papinskom državom te su nastojali sačuvati papinska područja, unatoč činjenici da nisu bili osobito duhovno osviješteni.

U 11. stoljeću se Papinska država našla u sukobu s svjetovnim vladarima srednjovjekovne Europe. Ovaj je sukob izazvan „kontroverzom o investituri“⁶ koja je trajala od 1078.-1122. godine te se nastavljao s vremena na vrijeme i tijekom 13. stoljeća. Sukobi između papinske vlasti i europske srednjovjekovne svjetovne vlasti su se ponovno pogoršali 1102. godine kada je grofica Matilda od Toskane prvotno papinstvu darovala svoje zemljišne posjede, a potom ih

⁵ <https://www.britannica.com/place/Papal-States>, (pristupljeno: 10.05.2022.)

⁶ „Kontroverza Investiture je bila borba između papinstva i sekularnih vladara Europe oko sekularnog (laičkog) dodjeljivanja službe unutar crkve. Papa Grgur VII. osudio je laičku investituru 1078. kao neopravdanu intervenciju svjetovne vlasti nad crkvom; to je pitanje bilo ključno u njegovom sporu s kraljem Henrikom IV i u široj borbi oko Henrikova odbijanja da se pokori papinskim zapovijedima. Henrik je uspješno otjerao Grgura iz Rima i postavio protupapu, ali će na kraju prevladati Grgurevo odbijanje laičke investiture. Henrik I. od Engleske odrekao se laičke investiture (1106.) u zamjenu za jamstvo da će se kralju odati počast prije posvećenja, a Konkordatom iz Wormsa (1122.) se načinio sličan kompromis između Henrika V. i Kaliksta II.“ (<https://www.britannica.com/summary/Investiture-Controversy>, 08.05.2022.)

je 1111. godine ustupila engleskom kralju Henriku V.⁷ Slika 2 prikazuje teritorij Papinske države iz 1200. godine.

Slika 2. Papinska država iz 1200. godine

Izvor: https://www.euratlas.net/history/europe/1200/entity_2140.html (pristupljeno 03.05.2022.)

Tijekom 12. i 13. stoljeća dolazi do novih otegotnih okolnosti po opstojnost nekadašnje Papinske države. U to vrijeme dolazi do uspona srednjovjekovnih gradova - komuna⁸ i komunalnih vlasti. Uspon srednjovjekovnih komuna je bio osobito naglašen u regiji Romagna. Papinska država je podržavala uspon srednjovjekovnih komuna na području sjeverne Italije, no protivila se razvoju takvih ideja na području središnje Italije te samog grada Rima. Uslijed protivljenja papinske vlasti usponu srednjovjekovnih gradova-komuna, razvio se značajan otpor na području središnje Italije te su početak 1150.-ih godina obilježile pobune protiv papinske vlasti. Papinska vlast je sklopila savez s Normanima u cilju očuvanja vlastite pozicije te je stekla vojvodstvo Benevento, a tijekom spora između dinastije Hohenstaufen (švapske dinastije) i Otona IV. za krunu, papa Inocent III (1198.-1216.) je ishodio priznanje prava crkve na vojvodstvo Spoleto od strane Otona IV.⁹

Kako je pritisak srednjovjekovnih plemićkih obitelji na području nekadašnje Papinske države ipak značajno rastao, papinska rezidencija je od 1309.-1377. godine preseljena u francuski grad Avignon gdje je papinstvo postalo izuzetno ovisno o francuskim vladarima. U razdoblju Avignonskog sužanjstva, svaki papa je bio francuskog porijekla. Moć Papinske države koja je

⁷ <https://www.britannica.com/place/Papal-States>, (pristupljeno: 10.05.2022.)

⁸ Više u: Pešorda, Z. (2001). Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, sv. 38, Zagreb-Dubrovnik, 2000., 415 str. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 19, 317-320.

⁹ Snell, M. (2019). The origin and Decline of the Papal States. <https://www.thoughtco.com/the-papal-states-1789449>, (pristupljeno 03.05.2022.)

izuzetno oslabila tijekom preseljenja papinske vlasti u Avignon, počela se vraćati uz pomoć vojskovođa od povjerenja te je kardinal Álvarez Carrillo de Albornoz od 1353. do 1363. godine uspio ponovno vratiti izgubljeni teritorij pod nadzor Papinske države. Robert Ženevski koji je kasnije postao protupapa Klement VII. je diplomatskim putem osigurao povratak papinske vlast u Rim. Otegotna okolnost u ovom razdoblju je bio nastanak Zapadnog raskola koji je trajao 1378.- 1417. kada je nastalo suparništvo između papa u Rimu i protupapa u Avignonu. Ovaj je sukob između papinstva i protupapinstva razriješen održavanjem sabora u Konstanzu (slika 3).¹⁰

Slika 3. Papinska država u 13. i 14. stoljeću

Izvor: https://www.euratlas.net/history/europe/1400/entity_2140.html (pristupljeno 03.05.2022.)

Na saboru u Konstanzu je za papu izabran Martin V. (1417.1431.) čija je osobita zadaća bila ponovna uspostava kontrole papinske vlasti i borba za opstojnost Papinske države tijekom 15. stoljeća. Papa Siksto IV. (1471.-1484.) je bio sklon očuvanju papinske pozicije kroz postavljanje članova obitelji i osoba od povjerenja na važne funkcije unutar crkve. Ujedno je bio u sukobu s vrlo utjecajnom srednjovjekovnom plemićkom obitelji Medici iz Firence.¹¹

Obiteljske ambicije su ujedno bile izražene kod pape Aleksandra VI. čiji je sin Cesare Borgia želio stvoriti vlastitu kneževinu na području središnje Italije. Papa s nadimkom „ratnik“ Julije II. (1503.-1513.) je proširio nekadašnju Papinsku državu na prostor koji se protezao od Parme i Bologne duž Jadranskog mora do Kampanje. S usponom reformacije i rastom španjolske moći

¹⁰ Tolić, Ž. (2019). Nastanak i razvoj opservancije u franjevačkom redu do ekumenskog sabora u K. *Croatiana periodica*, 43(83), 13-39.

¹¹ Snell, M. (2019). The origin and Decline of the Papal States. <https://www.thoughtco.com/the-papal-states-1789449>, (pristupljeno 03.05.2022.)

na Apeninskom poluotoku, Papinska država počinje postupno, ali kontinuirano slabjeti i gubiti nekadašnji opseg i veličinu.

U 17. i 18. stoljeću nastavlja se trend centralizacije papinske vlasti. Međutim, početkom 18. stoljeća papinstvo se sve više borilo protiv velikih svjetovnih sila na sjeveru i izgubilo teritorij ili prava u raznim regijama. Svjetovni vladari su u ovom razdoblju značajno narušili integritet Papinske države čije je područje ujedno bilo u ekonomski zaostalom stanju.

Od 1790. godine Papinska država bila je duboko pogođena Francuskom revolucijom i kasnijim ratovima Napoleona Bonapartea. Godine 1791. Avignon se uklonio iz papinske kontrole i pripojen je Francuskoj (slika 4).

Slika 4. Papinska država neposredno prije osvajanja od strane Napoleona i nakon Bečkog kongresa 1815. godine¹²

Izvor: https://www.euratlas.net/history/europe/1700/entity_2140.html (pristupljeno 04.05.2022.)

Godine 1797. Napoleon je osvojio Milano i zauzeo nekoliko papinskih teritorija te je uspostavljena Cisalpinska republika kao sestrinska republika Francuske u sjevernoj Italiji. Godine 1798. Francuzi su zauzeli preostale papinske teritorije i proglasili Rimsku Republiku. U to je vrijeme papinsku vlast obnašao Pio VI. (1775.– 1799.) koji je uporno odbijao priznati novu državu te je zbog toga uhićen. Kasniji papa Pio VII (1800.–1823.) tražio je uspostavu

¹² Razlika u veličini teritorija Papinske države prije Napoleonovih osvajanja i nakon Bečkog kongresa 1815. godine je što je 1815. godine iz cjelokupnog teritorija isključen francuski grad Avignon.

mira s Francuskom i čak je predsjedao Napoleonovom krunidbom 1804. godine. Međutim, odnos pape i Napoleona se pogoršao, a papa je zarobljen.¹³

Liberalne ideje uvedene u Papinsku državu tijekom Francuske revolucije nastavile su utjecati na papinsku vlast i nakon ponovne uspostave Papinske države na Bečkom kongresu iz 1815. godine.¹⁴ Pobune protiv vlasti klerika zahvatile su Francusku i druge dijelove Europe tijekom 1830. i 1831. godine te ponovno 1849. kada je uspostavljena kratkotrajna Rimska republika.¹⁵

Pokret za talijansko ujedinjenje „Risorgimento“¹⁶ koji je bio odraz buđenja nacionalne svijesti Talijana je postupno doveo do konačnog pada Papinske države. Talijanska nacionalna unija i jedinstvena država nije mogla biti uspostavljena jer su je Papinska država presijecala na dva dijela. Unatoč intervenciji brojnih svjetskih država za zadržavanje neovisnosti papinske vlasti, došlo je do pripajanja Papinske države Italiji.¹⁷ Do 1861. godine, novom kraljevstvu Italije su pripojena sva područja Papinske države osim Rima i njegove okolice. Francuske trupe su do kraja 1870. godine štatile Rim i okolicu, no nakon njihova odlaska je održan plebiscit kojim je Rim postao glavni grad Italije te je okončano postojanje Papinske države.

Papa Pio IX. kao ni njegovi nasljednici nisu priznavali gubitak papinske moći kao ni novonastalu političku te teritorijalnu situaciju te je pitanje odnosa između papinske vlasti i talijanske države uspješni definirani tek Lateranskim ugovorom iz 1929. godine. „Premda Pio IX nije mogao urediti odnose s novom talijanskom državom, a imao je teških političkih komplikacija i s nekim drugim državama, njegov je pontifikat za unutarnji život Crkve neobično važan. Moglo bi se reći uprav presudan. Rim postaje sve više središte čitavoga crkvenog života i djelovanja. To je bila prirodna reakcija na rušilačke i centrifugalne ideje iluminizma, galikanizma, febronijanizma, francuske revolucije i protuvjerskog liberalizma.“

¹³ Dragošević, S. (1970). Prvi vatikanski sabor. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 5(1), 54-64.

¹⁴ „Nakon Francuske revolucije (započela je 1789. godine, a završila 1795, po nekima 1799. godine) i u razdoblju Napoleonove ere, suspenzijom vladavine pape Pija VIII. (1800-1823) nad papinskim državama i njegovim izgnanstvom u Francusku, došlo je do smanjenja aktivnosti apostolskih nuncija. Tek nakon pada Napoleona, Bečki kongres (1815) potvrdio je prestižni rang apostolskih nuncija i obnovljena je Crkvena Država.“ Izvor: Bogešić, R. (2013). Kršćanske crkve i diplomacija. *Kairos: Evanđeoski teološki časopis*, 7(1), 67-84.

¹⁵ Snell, M. (2019). The origin and Decline of the Papal States. <https://www.thoughtco.com/the-papal-states-1789449>, (pristupljeno 03.05.2022.)

¹⁶ Pokret „Risorgimento“ se tumači sa dvaju potpuno oprečnih stajališta. „Jedna analizira vidi proces nacionalnog jedinstva kroz kulturološki pristup primjenjujući već postojeće preporodne kriterije sadržane u idejama, vrijednostima, simbolima i obličjima, prisutne kroz cijeli volontarizam devetnaestog stoljeća. Druga struja, pak, vidi Risorgimento kao antinacionalni, točnije antijužnjački i antikatolički slogan, posljedicu zavjera iskovanih od strane Savojske Monarhije na uštrb Kraljevstva Dviju Sicilija, Papinske države i drugih regionalnih država“ Izvor: Possieri, A. (2011). Povijest i mit o ujedinjenju Italije. Političko priznavanje i osporavanje Risorgimenta. *Historijski zbornik*, 64(2), 551-567.

¹⁷ Possieri, A. (2011). Povijest i mit o ujedinjenju Italije. Političko priznavanje i osporavanje Risorgimenta. *Historijski zbornik*, 64(2), 551-567.

U analizi značaja Papinske države i uloge pape u međunarodnom pravu, Degan ističe da se radi o državi s neprekidnim kontinuitetom postojanja do 1798. godine. Nakon Napoleonova osvajanja i ponovne uspostave 1815. na Bečkom kongresu, ona nastavlja postojati do 1870. godine kada gubi suverenitet. Do kraha Papinske države, papinska vlast se oduvijek smatrala i svjetovnom vlašću, a države su papinskoj vlasti pridavale osobit značaj ulogi pape i kao glavaru Katoličke crkve. Pape su stoga imale pravo diplomatskog prvenstva.¹⁸

Nakon pada Papinske države 1870. godine, Rimsko pitanje vezano uz status pape kao „zatočenika u Rimu“ nastojala su se jednostrano riješiti Garancijskim zakonom iz 1871. godine. Upravo ovim aktom je papa izgubio svjetovnu vlast. Iako je zakonom zajamčena nepovredivost papine osobe kao i pravo korištenja nekih palača i zemljišta te diplomatska prava i privilegiji, nije imao ni suverenost ni pravo vlasništva što se protivilo s povijesnom ulogom i značajem pape. Unatoč činjenici da položaj Svete Stolice od 1870. do Lateranskog ugovora nije bio adekvatno pravno uređen, papa je i dalje zadržao značajnu diplomatsku ulogu kao i ulogu subjekta međunarodnog prava.¹⁹

2.2. Lateranski ugovori iz 1929. godine

Sveta Stolica je riješila spor 1929. godine s fašističkom vlašću Italije. Prvo je sklopljen politički sporazum ili „Lateranski ugovor“, a zatim je pitanje položaja Katoličke crkve u Italiji uređeno konkordatom. Financijskom konvencijom je utvrđen iznos rente koju će Katolička crkva primati, a taj je iznos bio upola manji u odnosu na iznos definiran Garancijskim zakonom iz 1871. godine.

Potpisivanjem „Lateranskog ugovora“ je nastala Država Vatikanskog grada, a papa je proglašen njezinim glavarom. Rimsko pitanje ili spor između Svete Stolice i Italije je na taj način okončan, a važno je napomenuti da je ovim ugovorom Sveta Stolica priznala Rim kao glavni grad Italije, a Italija Državu Vatikanskog grada kao državu koja je pod papinom suverenosti. Uspostavom Grada Vatikana se Svetoj Stolici osigurala i međunarodna

¹⁸ Degan, V.Đ. (2011). Međunarodno pravo. Zagreb: Školska knjiga, str. 293.

¹⁹ Ibid, str. 293.

suverenost te neovisnost. Za razliku od prethodnih rješenja iz Garancijskog zakona iz 1871. godine, Državi Vatikanskog grada je osigurano pravo vlasništva, vladi i suverene jurisdikcije.²⁰

Jedinstveni položaj Države Vatikanskog grada koja je i sjedište poglavara Katoličke crkve očituje se u težnji Svete Stolice da se izuzme iz međunarodnih sporova osim ako strane uključene u spor samostalno i jednoglasno ne zatraže pomoć u mirovnim misijama. Iz ove se težnje Svete Stolice razlučuje njezina duhovna i moralna snaga i autoritet u mirovnim misijama. Sukladno tome, Država Vatikanskog grada se odredila kao nepovrediv i neutralan teritorij. „Postavit će se pitanje zašto Država Vatikanskog Grada nije član Organizacije Ujedinjenih naroda - OUN. Ranije se navodi da članom OUN-a može postaji svaka miroljubiva država koja prihvati obaveze sadržane u Povelji. Među ostalim obavezama za slučaj narušavanja mira ili čina napadaja, članovi OUN moraju protiv dotične države primijeniti sve mjere predviđene Poveljom od prekida diplomatskih odnosa do upotrebe site. Očito da Vatikan ne može prihvatiti takve obaveze te je stoga Lateranskim ugovorom od 11. veljače 1929. područje Vatikanskog Grada je neutralizirano i nepovredivo.“²¹

U „Lateranskom ugovoru“ je uređeno i pitanje državljanstva u Vatikanu, a radi se prvenstveno o funkcionalnom državljanstvu za sve crkvene dužnosnike s prebivalištem u Državi Vatikanskog grada. Crkveni dužnosnici s prebivalištem u Državi Vatikanskog grada ujedno imaju pravo zadržati svoje prijašnje državljanstvo.²²

Nakon što je došlo do pada fašističke vlasti u Italiji i uspostave Talijanske Republike 1947. godine, u Ustavu Italije su priznati Lateranski ugovori te se u čl. 7. Ustava priznaje neovisnost i suverenost Katoličke crkve. Ovim je činom pozicija Katoličke crkve i Državne Vatikanskog grada zaštićena na najvišoj, ustavnoj razini, a to znači da bi svaka eventualna promjena zahtijevala provedbu procedure kakva je predviđena za ustavne revizije. Izmjena konkordata i financijske konvencije je uslijedila 1984. godine. Uzajamno se priznaje neovisnost i suverenost. Crkva uvažava laičku prirodu talijanske države, a država se odrekla bilo kojeg oblika administrativne ili političke kontrole nad Katoličkom crkvom. Fiskalna politika Italije se primjenjuje tek na dio imovine Svete Stolice, a radi se o isključivo o imovini koja nije crkvenog karaktera.²³

²⁰ Degan, V.Đ. op.cit., str. 293.

²¹ Matković, A. (1970). Ujedinjeni narodi. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 5(4), 381-396.

²² Degan, V.Đ. op.cit., str. 293.

²³ Ibid, str. 294.

2.3. Država Vatikanskog grada i Sveta Stolica kao subjekti međunarodnog prava

Položaj pape, Svete Stolice i Države Vatikanskog grada u međunarodnom pravu i dalje je nejasan i nedorečen te postoje različita stajališta o tome tko jest, a tko nije subjekt međunarodnog prava. Pojam „pape“ i „Svete Stolice“ nije sinonim i „valja razlikovati položaj pape od položaja Države Vatikanskoga Grada, čiji je papa državni glavar.“²⁴ Iako se papa nekad uvrštava u popis subjekata međunarodnog prava, on to nije jer u međunarodnom pravu predstavlja svjetovnog suverena. Ovime se ne želi umanjiti papin autoritet u međunarodnim odnosima, ali nijedan državni suveren nije ujedno i subjekt međunarodnog prava. Jednako tako ni Katolička crkva nije subjekt međunarodnog prava jer države s njom ne uspostavljaju međunarodnopravne odnose. Ona ima poziciju transnacionalne vjerske nevladine organizacije.²⁵

Položaj Svete Stolice u međunarodnom pravu je bio različit do 1870., u razdoblju kada je pokrenuto „Rimsko pitanje“ i nakon potpisivanja Lateranskog ugovora 1929. godine. Oko njezine pozicije u međunarodnom pravu postoje nedorečenosti i nesuglasice, ali Sveta Stolica je stranka u nizu međunarodnih ugovora te član ili promatrač u brojnim međunarodnim organizacijama (isključujući primjerice OUN), a sve navedene uloge potvrđuju da je subjekt međunarodnog prava. Činjenica da Sveta Stolica s drugim državama sklapa konkordate i druge ugovore također potvrđuje njezinu ulogu subjekta u međunarodnom pravu, kao i talijanska sudska praksa.²⁶ Kao međunarodno priznata država koja ima svoj teritorij, stanovništvo te samostalnu i suverenu vlast, Država Vatikanskog grada svakako je subjekt međunarodnog prava. Ona je članica brojnih međunarodnih organizacija i potpisnica međunarodnih ugovora što pokazuje njezinu pravnu i djelatnu sposobnost u međunarodnom pravu. Činjenica da Država Vatikanskog grada nema vlastitu diplomatsku službu, već tu službu vrši Sveta Stolica nije od presudnog značaja za postojanje međunarodnopravnog subjektiviteta Države Vatikanskog grada.²⁷

²⁴ Andrassy, J., Bakotić, B., Vukas, B. (2010). Međunarodno pravo 1. Zagreb: Školska knjiga.

²⁵ Čečuk, B. (2007). Prvo priznanje hrvatske države i međunarodnopravni subjektivitet Svete Stolice. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 7(4), 971-994.

²⁶ Ibid, str. 971-994.

²⁷ Ibid, str. 971-994.

3. UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE - VATIKANSKI UGOVORI

Tri ugovora potpisani između Svete Stolice i Republike Hrvatske datiraju iz 19. prosinca 1996. godine. Ti su ugovori potpisani u Zagrebu, u Predsjedničkim dvorima. Predmeti ili teme kojima se pojedini ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske bave su:

- „Pravna pitanja,
- Suradnja na području odgoja i kulture,
- Dušobrižništvo katoličkih vjernika, oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske.“²⁸

Ugovor o pravnim pitanjima između Svete Stolice i Republike Hrvatske je ratificiran u Hrvatskom saboru 09. veljače 1997. godine, a ostala dva 24. siječnja 1997. godine. Svi su ugovori stupili na snagu nakon njihove ratifikacije u Vatikanu 09. travnja 1997. godine te su tada ujedno razmijenjeni ratifikacijski dokumenti.²⁹ Potpisivanje i ratifikacija Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske ima značajne crkvene, društvene i političke značajke. „Četvrti ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske je potpisan 9. listopada 1998. godine. Ti ugovori nisu konkordat u pravom smislu riječi, ali ulaze u konkordatsko pravo jer uređuju sva bitna pitanja odnosa Crkve i države i imaju opći karakter. Oni određuju pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj,“³⁰ a radi se o ugovoru o gospodarskim pitanjima.

Kako bi se razumjelo značenje potpisivanja Vatikanskih ugovora, potrebno je navesti kratki povijesni prikaz. Austro-Ugarska u čijem je sastavu bila Republika Hrvatska je uredila odnose sa Svetom Stolicom putem konkordata, a taj je konkordat prestao vrijediti nakon sloma Austro-Ugarske iz 1918. godine³¹.

²⁸ Eterović, N. (1997). Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 32(2), 181-186.

²⁹ Ibid, str. 181-186.

³⁰ Barišić, D. D. (2016). Dvadeset godina od potpisivanja ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske. *Diacovensia: teološki prilozi*, 24(4), 513-518.

³¹ „Konkordat s carskom Austrijom potpisan je u Beču 18. kolovoza 1855., a proglasili su ga car Franjo Josip I. patentom od 5. studenog 1855. i papa Pio IX. dana 3. studenog 1855. Ovim je konkordatom crkvenoj vlasti prepušteno sudstvo u bračnim sporovima, osim u imovinsko-pravnim sporovima, koji potječu od zasnivanja bračnog odnosa, sav unutrašnji crkveni život, uključujući i nesmetanu komunikaciju episkopata, klera i vjernika s Vatikanom te velike kompetencije u nastavi.“ Izvor: Matković, B. (2013). Pravni položaj vjerskih zajednica u

Kraljevina Jugoslavija je s predstavnicima Svete Stolice 25. srpnja 1935. godine potpisala konkordat, ali do ratifikacije konkordata nikada nije došlo jer su postojala osporavanja, s posebnim naglaskom na osporavanja od strane Srpske Pravoslavne Crkve. Daljnja uspostava međunarodnih odnosa uslijedila je tek 1966. godine, i to kada su predstavnici nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije potpisali tzv. Protokol sa skromnim sadržajem i vrlo načelnim karakterom.³²

3.1. Temeljna obilježja Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske - Vatikanskih ugovora

Republika Hrvatska je nakon stjecanja samostalnosti i neovisnosti nanovo uredila odnose sa Svetom Stolicom. Pritom je Vlada Republika Hrvatske formulirala odnose sa Svetom Stolicom u skladu s činjenicom da je većina građana RH katoličke vjeroispovijesti³³ te je dobrobit građana iskazana kao temeljna težnja prilikom potpisivanja Vatikanskih ugovora.

Obzirom da Sveta Stolica (Papa i Rimski kurija) obavlja diplomatsku funkciju za Državu Vatikanskog grada, osobita je zadaća papinih izaslanika i apostolskih nuncija izgrađivati čvrste stabilne međunarodne odnose sa svjetovnim vlastima putem konkordata i drugih međunarodnih ugovora. Prilikom razvoja međunarodnih odnosa sa svjetovnim vlastima, papini izaslanici i apostolski nunciji se savjetuju s biskupima pojedinih država te se s njima savjetuju i razmjenjuju mišljenja te ih obavještavaju o procesu razvoja odnosa između Svete Stolice i svjetovne države.

Ugovorima se definira položaj Katoličke crkve na području Republike Hrvatske jer Katoličku crkvu zastupa upravo Sveta Stolica koja ima ulogu središnjeg upravnog crkvenog tijela.

Kraljevini Jugoslaviji i političko-društveni kontekst konkordata sa Svetom Stolicom. *Bosna Franciscana*, (38), 107-145.

³² Eterović, N. op.cit., str. 181-186.

³³ „Na području Republike Hrvatske više od 99 % katolika pripada Crkvi latinskog obreda, dok od “nelatinskih” struktura postoji jedino grkokatolička Križevačka eparhija, koja – usprkos tome što obuhvaća manje od 1 % katolika u Hrvatskoj – ima status samosvojne Crkve (*sui iuris*) bizantsko-slavenskog obreda nastalog iz carigradske predaje (*traditio Constantinopolitana*). Budući da Crkvi latinskog obreda pripada i oko 98,6 % od oko milijardu i tristo milijuna katolika u svijetu, *Codex Iuris Canonici* nedvojbeno je najvažnija religijska pravna kodifikacija u svjetskim razmjerima.“ Izvor: Petrak, M. (2020). Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (II). *Codex Iuris Canonici i suvremeno hrvatsko pravo. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 70(5), 675-708.

Prilikom sklapanja ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske, RH je predstavljao predsjednik Državnog povjerenstva za odnose s vjerskim zajednicama dr. Jure Radić, a opunomoćeni predstavnik Svete Stolice je bio apostolski nuncij u Zagrebu Giulio Einaudi.³⁴

Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske su ugovori između dvaju međunarodnopravnih subjekata te iz toga proizlazi njihova međunarodna pravna vrijednost. Slični ugovori potpisani s drugim crkvama ili vjerskim zajednicama ne bi se mogli smatrati ugovorima s međunarodno-pravnom vrijednošću ako te zajednice nemaju međunarodno-pravni subjektivitet. Činjenica da Vatikanski ugovori sklopljeni između RH i Svete Stolice imaju međunarodno pravnu snagu, ujedno znači da se radi o ugovorima koji nadilaze zakonsku snagu pojedinih država potpisnica te je u eventualnim sporovima potrebno primjenjivati međunarodne zakonske odredbe.

Vatikanski ugovori su, prije svega, Katoličkoj crkvi u Republici Hrvatskoj omogućili visoku razinu pravne sigurnosti kako ne bi bila pod utjecajem političke volje i građanskih vlasti. Ugovor o pravnom poretku između Svete Stolice i Republike Hrvatske se temelji na Ustavu RH, i to na odredbama članaka 40. i 41. o vjerskoj slobodi i o slobodi savjesti. Sveta Stolica temelju ugovor o pravnom poretku na odredbama kanonskog prava³⁵ te na dokumentima Drugoga vatikanskog sabora.³⁶

Stoga, temelj pravne sigurnosti Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj osobito predstavlja Ugovor o pravnim pitanjima kojim se uređuje odnos Crkve i države kao i javno djelovanje Katoličke crkve te njezinih pravnih osoba na području RH. Istodobno se u ugovoru o pravnim pitanjima ističe da su i država i Crkva neovisne i samostalne u svojim porecima. Kao važne zadaće države i Crkve su istaknute briga o promicanju općeg dobra, ali i briga za ukupni materijalni i duhovni čovjekov razvoj.³⁷

Opseg apostolskog poslanja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj odnosi se na bogoštovlje i upravu te učiteljstvo i djelovanje katoličkih društava. Republika Hrvatska jamči Crkvi slobodu

³⁴Eterović, N. op.cit., str. 181-186.

³⁵ „Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, u znatno se većoj mjeri referiraju na kanonsko pravo (ius canonicum) kao pravni sustav mjerodavan za uređenje pojedinih pravnih odnosa nego što je to slučaj s tuzemnim ugovorima između Vlade Republike Hrvatske i pojedinih vjerskih zajednica. Štoviše, već u samom uvodu spomenutog ugovora navodi se i kanonsko pravo kao jedan od njegovih pravnih temelja.“ Izvor: Petrak, M. (2020). Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (II). *Codex Iuris Canonici i suvremeno hrvatsko pravo. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 70(5), 675-708.

³⁶ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, Narodne novine br. 3/1997.

³⁷ Eterović, N. op.cit., str. 181-186.

djelovanja u pogledu njezinog cjelokupnog apostolskog poslanja. Crkva i država su se obvezale na suradnju i partnerstvo u područjima za koje obje iskazuju interes te stoga može doći i do ispreplitanja između njihove uloge. Ta su područja konkretno:

- „dušobrižništvo katoličkih vjernika u oružanim snagama i redarstvenim službama,
- područje odgoja,
- katoličke škole i visoka učilišta,
- predavanje vjeronauka u svim javnim školama i predškolskim ustanovama,
- dušobrižništvo u staračkim domovima, zatvorima i drugim ustanovama,
- suradnju u promaknuću društvene djelatnosti Crkve (starački domovi i zdravstvene ustanove),
- suradnja na području kulture, kao na primjer na zaštiti i očuvanju kulturnih spomenika (crkava, knjižnica, pismohrana i slično).“

Na temelju prethodnog citata se zaključuje da su zajednička područja djelovanja države i Crkve brojna, a uključuju odgojno-obrazovnu, socijalnu i kulturnu sferu djelovanja.

3.2. Odgovornost za primjenu Vatikanskih ugovora

Odgovornost za primjenu Vatikanskih ugovora ima povjerenstvo mješovitog sastava u kojem sudjeluju predstavnici Republike Hrvatske kao i članovi Hrvatske biskupske konferencije. Značaj navedenog povjerenstva proizlazi iz potrebe za suradnjom i partnerstvom u zajedničkim područjima interesa, a osobito u radu zatvora, bolnica, lječilišta i sirotišta. Povjerenstvo također odlučuje o pitanjima određivanja novčane pomoći koju Država osigurava za rad crkvenih ustanova koje se bave društvenom skrbi i karitativnim djelovanjem.³⁸

Važan aspekt ukupnog djelovanja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj predstavlja područje odgoja i obrazovanja. Stoga povjerenstvo donosi ključne odluke koje se odnose na provedbu katoličkog vjeronauka u svim vrstama škola. Ujedno je uređen poseban pravni sastav te način priznavanja stručnih zvanja, diploma i akademskih stupnjeva stečenih na Katoličkim visokim učilištima s pravom javnosti. Doličan pristup crkve javnim medijima i suradnja na području

³⁸ Bratić, V. (2020). Financiranje vjerskih zajednica sredstvima državnog proračuna: primjer Hrvatske. *Ekonomski pregled*, 71(3), 215-238.

kulture, a posebno u pogledu zaštite kulturnih dobara također predstavlja važan prioritet u radu miješanog povjerenstva predstavnika Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije.

3.3. Vatikanski ugovori i konkordatsko pravo

Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske svrstavaju se u konkordatsko pravo koje je nastalo na temelju jedinstvenog povijesnog djelovanja Svete Stolice i razvoja njezina odnosa sa svjetovnim državama. Vatikanski ugovori imaju jednaku težinu kao i konkordat, neovisno o tome što se ugovorna pitanja ne obrađuju na isti način kao kod konkordata. Razlika između konkordata i Ugovora Svete Stolice i Republike Hrvatske proizlazi iz činjenice da je konkordat akt kojim se uređuju ukupni odnosi Svete Stolice i svjetovne države.

S druge strane, ugovorima se uređuju pojedinačna pitanja što osigurava viši stupanj fleksibilnosti u odnosu na konkordat. Kada se uspostavi dogovor oko pojedinog pitanja i problematike, moguće je sklopiti ugovor te nije potrebno čekanje da se obje strane usuglase u svezi sa svim pitanjima koja žele urediti, a to je slučaj s konkordatima.³⁹ Sklapanje Vatikanskih ugovora je predstavljalo pravni temelj kojim Republika Hrvatska priznaje Crkvu kao važnog i ravnopravnog sugovornika te se sukladno načelu supsidijarnosti Crkvi omogućuje aktivno djelovanje s ciljem boljitka društva.

Sveta Stolica je počela primjenjivati praksu potpisivanja ugovora s drugim državama u novije vrijeme, konkretno nakon održavanja Drugoga Vatikanskog sabora (1962.-1965.) na kojem je donesena Deklaracija o vjerskoj slobodi. Iako ugovori svjetovnih država i Svete Stolice spadaju u konkordatsko pravo, sami konkordati se više ne primjenjuju, a posljednji konkordat koji je sklopljen sa Španjolskom istekao je 1980. godine.

³⁹ Eterović, N. op.cit., str. 181-186.

3.4. Prikaz sadržaja četiriju „Vatikanskih ugovora“

Prethodno su istaknute temeljne značajke Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske, a u nastavku se detaljnije prikazuju pitanja koja su uređena svakim pojedinim od ukupno četiri „Vatikanska ugovora“.

3.4.1. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima

Ugovor o pravnim pitanjima se smatra temeljem kojim je uređen pravni okvir odnosa Republike Hrvatske i Katoličke Crkve koju predstavlja i zastupa Sveta Stolica. Katolička crkva je u ugovoru o pravnim pitanjima priznata kao javna pravna osoba od strane Republike Hrvatske, a ujedno je priznata pravna osobnost crkvenih ustanova sukladno odredbama kanonskog prava.⁴⁰ Fizičke i pravne osobe Katoličke crkve imaju slobodu održavati veze sa Svetom Stolicom i biskupskim konferencijama u drugim zemljama kao i s drugim crkvama, ustanovama i osobama unutar Republike Hrvatske ili u inozemstvu (čl. 3.).⁴¹

Uz već spomenuto pravo na slobodno vršenje apostolskog poslanja (čl. 4. i čl. 14.)⁴², Katoličkoj crkvi se na području Republike Hrvatske jamči sloboda u upravljanju i donošenju odluka o vlastitom unutarnjem ustroju.⁴³ Katolička crkva stoga samostalno odlučuje o osnivanju, promjenama ili ukidanju pojedinih crkvenih pokrajina, nadbiskupija, biskupija, apostolskih administratura, teritorijalnih prelatura i opatija, osobnih prelatura, župa, ustanova posvećenog života i družbi apostolskog života kao i o ustroju, promjenama ili ukidanju drugih crkvenih pravnih osoba.⁴⁴

Katolička crkva u Republici Hrvatskoj ujedno ima slobodu samostalnog imenovanja pojedinih crkvenih dužnosnika te slobodu dodjele crkvenih službi. Pitanja imenovanja i dodjele crkvenih

⁴⁰ Sokol, T., Staničić, F. (2018). Pravni položaj Katoličke Crkve kao gospodarskog subjekta u pravu Europske unije i hrvatskom pravu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 68(1), 31-60.

⁴¹ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, Narodne novine br. 3/1997.

⁴² Ibid, NN br. 3/1997.

⁴³ „Na temelju čl. 2. Ugovora o pravnim pitanjima Vlada Republike Hrvatske i Hrvatska biskupska konferencija potpisale su 12. rujna 2002. Protokol o načinu upisa pravnih osoba Katoličke Crkve u evidenciju ministarstva nadležnog za poslove opće uprave.“ Izvor: Sokol, T., Staničić, F. op.cit., str. 31-60.

⁴⁴ Ibid, NN br. 3/1997.

službi su uređena isključivo odredbama kanonskog prava. Sveta Stolica zadržava isključivu nadležnost u pogledu imenovanja, premještanja ili smjene pojedinih biskupa. U pogledu imenovanja dijecezanskih biskupa, Sveta Stolica se obvezuje na povjerljiv način o odluci obavijestiti Hrvatsku vladu prije samog objavljivanja odluke o imenovanju dijecezanskog biskupa⁴⁵ te u ovom pogledu dolazi do izražaja suradnja crkvene i svjetovne vlasti.

Sukladno odredbama čl. 8. Zakona o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, sudske vlasti Republike Hrvatske se obvezuju na prethodno obavještanje nadležnih crkvenih vlasti u svim slučajevima kada je zbog potencijalnog počinjenja kaznenog djela o kleriku potrebno provesti sudsku istragu.⁴⁶ U skladu s crkvenim pravilom o tajnosti ispovijedi, zakonodavstvo Republike Hrvatske također prihvaća odredbu o nepovredivosti ispovjednih tajni te tako iskazuje poštovanje prema crkvenim pravilima i tradiciji.

Zakonom o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima (čl. 9.) se pojedini crkveni blagdani uvažavaju kao neradni dani. Uz nedjelju koja je neradni dan, utvrđeni su i crkveni blagdani koji predstavljaju neradne dane u Republici Hrvatskoj tijekom cijele godine, a Sveta Stolica i Republika Hrvatska dogovorno mogu uvoditi promjene u rasporedu neradnih dana koji su crkveni blagdani. U čl. 9. je dogovoreno da su uz nedjelje, neradni dani ujedno i:

- „1. siječnja, Svetkovina Svete Marije Bogorodice, Nova godina;
- 6. siječnja, Bogojavljenje ili Sveta Tri Kralja;
- Vazmeni ponedjeljak;
- 15. kolovoza, Uznesenje Blažene Djevice Marije ili Velika Gospa;
- 1. studenoga, Svi Sveti;
- 25. prosinca, Božić;
- 26. prosinca, prvi dan po Božiću, Sveti Stjepan.“⁴⁷

⁴⁵ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, Narodne novine br. 3/1997.

⁴⁶ Ibid, NN 3/1997.

⁴⁷ Ibid, NN 3/1997.

Sudjelovanje crkvenih pravnih osoba u prometu nekretninama i pokretninama je uređeno u čl. 10. Zakona o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima te crkvene pravne osobe mogu sudjelovati kupoprodaji nekretnina i pokretnina te ih imaju pravo koristiti, posjedovati ili otuđivati. Sudjelovanje crkvenih pravnih osoba u prometu nekretninama i pokretninama uređeno je kanonskim pravom te zakonodavstvom RH. Također je dozvoljeno da crkvene pravne osobe osnivaju zaklade i na njih se primjenjuje zakonodavstvo RH.⁴⁸

Zakonodavstvo Republike Hrvatske primjenjuje se kada Katolička crkva donosi odluke o gradnji crkava i crkvenih zgrada te pri planiranju i provedbi njihova proširenja ili renovacije. Odluku o izgradnji crkvi i crkvenih objekata donosi dijecezanski biskup te se lokacija izgradnje odabire od strane biskupa, ali uz dogovor s nadležnim tijelima Republike Hrvatske. Kada molbe za izgradnju crkava i crkvenih objekata nemaju pismeni pristanak dijecezanskog biskupa, nadležna tijela neće uvažavati molbe za izgradnju crkvenih objekata.⁴⁹

U čl. 13. Zakona o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, propisan je institut kanonske ženidbe. Ako ne postoje civilne zapreke i ispunjeni su svi uvjeti za ženidbu prema zakonodavstvu RH, može se sklopiti kanonska ženidba koja od trenutka sklapanja ima i građanski učinak. Zakonodavstvom RH je uređeno na koji način i u kojem roku je potrebno upisati kanonske ženidbe u državne matice vjenčanih. Prije kanonske ženidbe se provodi priprava u kojoj se budući supružnici upoznaju s jednostoi i nerazrješivosti kanonske ženidbe.

Na pripravi se budućim supružnicima ujedno predstavljaju građanski učinci kanonske ženidbe. O ništavosti ženidbe odlučuje Crkveni sud, a kanonske ženidbene veze mogu razriješiti samo Vrhovne crkvene vlasti. Takve se odluke dostavljaju sudbenim vlastima kako bi ništavost ili razrješenje kanonske ženidbe rezultirali i adekvatnim građanskim učincima prema zakonodavstvu u RH.⁵⁰ „Kako bi se stvorili uvjeti za primjenu dijela Ugovora o sklapanju kanonskih ženidaba s građanskim učincima, promijenjen je Obiteljski zakon, koji propisuje da se brak u vjerskom obliku s učincima građanskog braka sklapa pred službenikom vjerske

⁴⁸ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, Narodne novine br. 3/1997.

⁴⁹ Ibid, 3/1997.

⁵⁰ Ibid, 3/1997.

zajednice koja s Republikom Hrvatskom o tome ima uređene odnose, a Ministarstvo uprave propisalo je oblik Potvrde o ispunjenju pretpostavki za sklapanje braka u vjerskom obliku.“⁵¹

Odredbe o odgojno-obrazovnom radu Katoličke crkve i pravu na osnivanje vlastitih ustanova za odgoj i obrazovanje svih razina definirane su čl. 15. Pravo na dušobrižništvo u javnim ustanovama ustanovljeno je u čl. 16., a karitativno djelovanje i društvena skrb Katoličke crkve su pitanja uređena čl. 18. Zakona o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima (NN 3/1997).

3.4.2. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture

Suradnja između Svete Stolice i Republike Hrvatske na području odgoja i kulture proizlazi iz povijesne i tradicijske uloge Katoličke crkve na području odgoja i obrazovanja te iz dokumenata Drugog Vatikanskog sabora, s posebnim osvrtom na Deklaraciju *Gravissimum Educationis*.⁵² Odredbe Ustava Republike Hrvatske, a osobito članaka 14., 40. i 68. također upućuju na važnost značaj suradnje s vjerskim zajednicama i ulaganja u kulturu te promicanje slobodnog kulturnog izričaja.

Zbog činjenice da je većina stanovništva Republike Hrvatske katoličke ispovijesti, u čl. 1. se Republika Hrvatska obvezuje poštovati pravo da se djeci omogući nastava vjeronauka u školama na svim razinama uz suglasnost roditelja, a u čl. 2. se jamči pravo na slobodu izbora u vjeronaučnoj nastavi bez diskriminacije. Vjeronaučnu nastavu na svim razinama obavljaju kvalificirani vjeroučitelji koji se smatraju prikladnima sa stajališta crkvenih vlasti te ujedno imaju sve potrebne kvalifikacije sukladno zakonodavstvu RH. Dijecezanski biskup je ovlašten za izdavanje kanonskog mandata koju moraju posjedovati svi vjeroučitelji. Svaki vjeroučitelj ravnopravno sudjeluje u odgojiteljskom zboru predškolskih ustanova, odnosno nastavničkog zbora u osnovnim i srednjim školama. Zaseban ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Biskupske konferencije je osnova za utvrđivanje programa i plana odvijanja vjeronaučne nastave na svim razinama (čl. 3.).⁵³

⁵¹ Sokol, T., Staničić, F. op.cit., 31-60.

⁵² Čavar, K., Džinić, M. (2022). Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje u kanonskom i međunarodnom pravu. *Obnovljeni Život*, 77(1), 65-77.

⁵³ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture : Narodne novine br. 2/1997.

Crkvenim vlastima je omogućena izvedba nastave vjeronauka u prostorijama drugih odgojno-obrazovnih ustanova uz prethodni dogovor s istima (čl. 4.) , a u dogovoru sa visoko školskim učilištima je moguće organizirati vjeronaučnu nastavu i na toj razini (čl. 5.). Hrvatska biskupska konferencija sastavlja programe i sadržaje za vjeronaučnu nastavu svih razina, izrađuje udžbenike te odabire didaktičku građu, a potom ih dostavlja nadležnim tijelima u RH kako bi se omogućilo uvođenje vjeronaučne nastave u školske programe, dok RH financira izradu i tiskanje udžbenika (čl. 6.).⁵⁴

Nadzor nad provedbom vjeronaučne nastave u sadržajnom i didaktičkom obliku treba odgovarati crkvenom i državnom zakonodavstvu o čemu brinu mjerodavna tijela, a vjeroučitelji su dužni poštovati stegovne mjere odgojno-obrazovnih ustanova u RH (čl. 7.). Katolička crkva može ostvariti pravo na osnivanje odgojno-obrazovnih ustanova svih razina sukladno crkvenom i državnom zakonodavstvu, a te su ustanove u pogledu osnovnih predmeta, izdavanja isprava dužne poštovati zakonodavstvo RH (čl. 8.). U svim odgojno-obrazovnim ustanovama Katoličke crkve s pravom javnosti zaposlenici i korisnici (učenici, odgojenici) imaju prava i dužnosti jednaka onima u državnim školama. To se odnosi i na pravo primanja novčane potpore (čl. 9.).⁵⁵

Stručni nazivi, diplome i akademski stupnjevi se dodjeljuju sukladno ugovoru Vlade RH i Hrvatske Biskupske Konferencije uz prethodno odobrenje Svete Stolice (čl. 10). Katolički bogoslovni fakultet i njegove podružnice primaju novčanu potporu od Republike Hrvatske, a Katoličkoj crkvi se osigurava mogućnost osnivanja novih visokih učilišta s pravom javnosti za koje RH izdaje novčanu potporu, i to sukladno zakonodavstvu RH o visokim javnim katoličkim učilištima (čl. 11.). Uz osiguranje medijske slobode i slobode tiska Katoličkoj crkvi, RH se obvezuje poštovati vjerske osjećaje katolika (čl. 12.).⁵⁶

Kulturna i umjetnička baština Katoličke crkve ubraja se u hrvatsku kulturnu baštinu te se ta baština čuva u suradnji crkvene i državne vlasti te RH daje materijalnu potporu za očuvanje spomeničke i umjetničke baštine Crkve. Obveza Republike Hrvatske je vratiti Crkvi svu nezakonito oduzetu građu tijekom komunističkog režima; crkvene matične knjige, knjige stanja duša, ljetopise i ostalu građu (čl. 13.).⁵⁷

⁵⁴ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture : Narodne novine br. 2/1997.

⁵⁵ Ibid, NN 2/1997.

⁵⁶ Ibid, NN 2/1997.

⁵⁷ Ibid, NN 2/1997.

3.4.3. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske sklopljen je s težnjom da se na adekvatan i kontinuiran način katoličkim vjernicima osigura dušobrižnička skrb.⁵⁸ Odredbe ovog Ugovora se odnose na redarstvene službe kao i na pripadnike oružanih snaga u Republici Hrvatskoj.

Kako bi se uspješno ispunio cilj dušobrižništva za katoličke vjernike u oružanim i redarstvenim službama, osnovan je Vojni ordinarijat u Republici Hrvatskoj. Sukladno konstituciji kanonskog prava „*Spirituali militium curae*“, Vojni ordinarijat u RH ima jednak i ravnopravan status kao sve biskupije iz čega proizlazi da se status vojnog ordinarijata ujedno izjednačuje sa statusom dijecezanskog biskupa, u pogledu svih prava i dužnosti.

Ugovorom je ujedno osigurana mogućnost da se služba vojnog ordinarijata i dijecezanskog biskupa obavlja istodobno. Temeljne značajke jurisdikcije vojnog ordinarijata su da je vlast upravljanja vojnog ordinarijata osobna, vlastita i redovna. Istodobno se radi i o skupnoj vlasti jer vojni ordinarijat ima skupnu jurisdikciju s mjesnim ordinarijatom i njegovom vlašću. Kako se vojni ordinarijat izjednačava s biskupijom, vojni ordinarijat ujedno predstavlja člana Hrvatske biskupske konferencije.⁵⁹

Za imenovanje vojnog ordinarijata je zadužen Vrhovni svećenik koji o toj odluci prethodno obavještava Vladu Republike Hrvatske. Generalni vikar i vojni kapelani pomažu vojnom ordinarijatu prilikom obavljanja službe, i to sukladno odredbama kanonskog prava. Dijecezanski i redovnički svećenici koji obavljaju službu dušobrižništva za pripadnike vojnih i redarstvenih službi u Republici Hrvatskoj čine prezbiterij Vojnog ordinarijata. Dijecezanski i redovnički svećenici mogu postati članovi Vojnog ordinarijata uz prethodno dopuštenje vlastitog

⁵⁸ „Katolički vjernici, pripadnici oružanih snaga i redarstvenih službi, žive i djeluju u posebnim okolnostima, zbog čega Crkva posvećuje posebnu pastoralnu skrb njima i njihovim obiteljima. U isto vrijeme, budući da se radi o javnim službama koje su zadužene za sigurnost i mir, red i čuvanje ustavno-pravnog poretka države, radi se o specifičnom i posebno značajnom području djelovanja Crkve u javnosti.“ Izvor: Zec, S. (2010). Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj. *Riječki teološki časopis*, 36(2), 387-412.

⁵⁹ Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-dusobriznistvu-katolickih-vjernika-pripadnika-oruzanih-snaga-i-redarstvenih-sluzbi-republike-hrvatske/>, pristupljeno 12.05.2022.

dijecezanskog biskupa ili redovničkog poglavara. Inkardinacija svjetovnog klera u Vojni ordinarijat se obavlja sukladno odredbama kanonskog prava.⁶⁰

Svećenici kojima je glavna služba vezana uz dušobrižništvo za pripadnike oružanih i redarstvenih službi nazivaju se kapelanima Vojnog ordinarijata te se njihov status u pogledu prava dužnosti koje proizlaze iz kanonskog prava izjednačava s pravima i dužnostima župnika ili župnih vikara. Svećenici i redovnici mogu obavljati i povremenu ili privremenu službu pri Vojnom ordinarijatu sukladno odluci nadležnog biskupa ili redovničkog poglavara.

U čl. 5. Ugovora o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redovničkih službi Republike Hrvatske je taksativno navedena jurisdikcija Vojnog ordinarijata Republike Hrvatske.⁶¹ Pod njegovom jurisdikcijom su:

„- vojnici i pripadnici redarstvenih službi te druge osobe stalno zaposlene u oružanim snagama i redarstvenim službama Republike Hrvatske;

- članovi njihovih obitelji, to jest bračni drugovi i njihova djeca, pa i ona koja su punoljetna ako žive s roditeljima u istome domu, kao i njihova rodbina i ostale osobe koje s njima dijele isto prebivalište;

- kadeti vojnih škola i škola redarstvenih službi, kao i oni koji obavljaju službu u vojnim ustanovama ili ustanovama redarstvenih službi.

- svi vjernici, muškarci i žene, pa bili i članovi neke redovničke ustanove, koji stalno obavljaju službu koju im je povjerio Vojni ordinarij ili im je za nju dao svoju suglasnost.“⁶²

Kako je utvrđeno u odredbama prethodno citiranog članka, jurisdikcija Vojnog ordinarijata nije ograničena isključivo na pripadnike vojnih i redarstvenih službi, već i na njihovu obitelj i rodbinu kao i na druge osobe koji s pripadnicima vojnih i redarstvenih službi dijele prebivalište. Svi službenici te kadeti vojnih i redarstvenih službi također su pod jurisdikcijom Vojnog

⁶⁰ Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-dusobriznistvu-katolickih-vjernika-pripadnika-oruzanih-snaga-i-redarstvenih-sluzbi-republike-hrvatske/>, pristupljeno 12.05.2022.

⁶¹ „Zakonik kanonskog prava iz 1983. u kan. 372 § 2 predvidio mogućnost osnivanja partikularnih Crkava ne po principu područnosti, nego i „po obredu vjernika ili po čemu drugom“; ta odredba o drugim kriterijima osnivanja partikularnih Crkava („po čemu drugom“) je upravo primijenjena na osnivanje vojnih ordinarijata po svijetu, pa tako i u Hrvatskoj“ Izvor: Zec, S. op.cit. 387-412.

⁶² Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-dusobriznistvu-katolickih-vjernika-pripadnika-oruzanih-snaga-i-redarstvenih-sluzbi-republike-hrvatske/>, pristupljeno 12.05.2022.

ordinarijata kao i svi muškarci i žene koji obavljaju službu koja im je povjerena od strane Vojnog ordinarijata ili uz službu za koju je Vojni ordinarijat dao suglasnost.

Za obavljanje službe u sklopu Vojnog ordinarijata je važno naglasiti da su i Katolička crkva i vojno-redarstvene službe ustrojene kao hijerarhijske organizacije te je u cilju uspješnog obavljanja dušobrižništva katoličkih vjernika u vojnim i redarstvenim službama nužno uklopiti pastoralni rad stalnih vojnih kapelana ili svećenika na povremenoj (privremenoj) službi te ispomoći u Vojnom ordinarijatu postojećoj organizacijskog strukturi unutar vojno-redarstvenih snaga Republike Hrvatske. Uz poštivanje pravila vojnih i redarstvenih struktura, kapelani djeluju sukladno kanonskom pravu te odlukama i odredbama donesenim od strane Vojnog ordinarijata.⁶³

Obzirom na dvostruku hijerarhiju koju moraju poštovati svi članovi Vojnog ordinarijata, u čl. 6. Ugovora o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske, važno je bilo urediti pitanje podvrgavanja klerika Vojnog ordinarijata stegovnim mjerama koje proizlaze iz vojno-redarstvene legislative. Nadležni zapovjednik ima ovlasti poduzimanja stegovnih mjera i koraka, ali tek nakon što je prethodno proveden dogovor s Vojnim ordinarijem. Dogovor između Vojnog ordinarijata i nadležnog zapovjednika ima značaj i u pogledu eventualne primjene kaznenih mjesta sukladno odredbama kanonskog prava za pojedine konkretne slučajeve.⁶⁴

Vojni ordinarijat Republike Hrvatske ima stalno sjedište u Zagrebu (čl. 7.) te mu je osigurana slobodna komunikacija s vojnim kapelanima, kao i s ostalim dužnosnicima Vojnog ordinarijata na području Republike Hrvatske. Djelovanje vojnih kapelana i drugih osoba koje su u stalnoj ili povremenoj te privremenoj službi Vojnog ordinarijata temelji se na uputama koje Vojni ordinarijat šalje u pogledu dušobrižničke skrbi. Ugovorom je također predviđena i slobodna povratna komunikacija od strane vojnih kapelana Vojnom ordinarijatu, i to o poglavito u vidu povremenih izvješća koje vojni kapelani šalju vezano uz obavljanje vlastite službe.

Sukladno odredbi čl. 9. Ugovora⁶⁵, za materijalno uzdržavanje osoblja Vojnog ordinarijata su zadužena resorna ministarstva koja su nadležna za upravljanje radom vojno-redarstvenih

⁶³ Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-dusobriznistvu-katolickih-vjernika-pripadnika-oruzanih-snaga-i-redarstvenih-sluzbi-republike-hrvatske/>, pristupljeno 12.05.2022.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

službi, tj. Ministarstvo obrane i Ministarstvo oružanih snaga. Osim materijalnog uzdržavanja osoblja Vojnog ordinarijata, spomenuta Ministarstva se obvezuju na osiguranje adekvatnih materijalnih uvjeta za sjedište Vojnog ordinarijata i kurije te mjesta na kojima se odvija bogoštovlje. Detalji vezani uz rad Vojnog ordinarijata uređeni su zasebnim sporazumom kojeg su sklopile Vlada RH i Hrvatska biskupska konferencija.⁶⁶

3.4.4. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske nije potpisan kad i ostala tri „Vatikanska ugovora“ 19. prosinca 1996. godine, već naknadno 9. listopada 1988. godine. Ratifikacija ugovora je od strane hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana provedena 07. prosinca 1998., Sveta Stolica je provela ratifikaciju ugovora dan kasnije, 08. prosinca 1998. godine. Razmjena ratifikacijskih isprava je obavljena 14. prosinca 1998. u Vatikanu u Apostolskoj palači te je tada ujedno ugovor stupio na snagu.⁶⁷

Sadržaj ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske je složen te je u njega uloženi značajan trud članova državnog i crkvenog povjerenstva. Radni susreti povjerenstava su započeli 1995. godine kada je ujedno izrađen nacrt Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima ili nacrt „četvrtog Vatikanskog ugovora“. Neovisno o činjenici da je nacrt ugovora izrađen tri godine prije njegova potpisivanja i ratificiranja, obje stranke koje su sačinjavale radnu skupinu su donijele odluku da je nužno pričekati zrelije okolnosti za njegovo stupanje na snagu.

Problem zbog kojeg je bilo potrebno odgoditi stupanje ugovora na snagu odnosio se na povratak imovine koja je Katoličkoj crkvi oduzeta tijekom komunističkog režima. Kako ističe Eterović, „predstavnicima crkvenoga povjerenstva, predstavljajući većinski stav Hrvatske

⁶⁶ Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-dusobriznistvu-katolickih-vjernika-pripadnika-oruzanih-snaga-i-redarstvenih-sluzbi-republike-hrvatske/>, pristupljeno 12.05.2022.

⁶⁷ Eterović, N. (1999). Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 34(1), 78-94.

biskupske konferencije, smatrali su da se ne može donijeti odgovarajući ugovor o gospodarskim pitanjima prije nego što se riješi pitanje povratka oduzete imovine.“⁶⁸

Skupina koja je predstavljala interese Republike Hrvatske prilikom pregovora o gospodarskim pitanjima nije izrazila zadovoljstvo u pogledu talijanskog modela koji se koristio kao pravna podloga za izradu Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. Problem koji se odnosio na povrat imovine koja je tijekom prethodnog režima oduzeta Katoličkoj crkvi razriješen je donošenjem Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (NN 92/96, 39/99, 42/99, 92/99, 43/00, 131/00, 27/01, 34/01, 65/01, 118/01, 80/02, 81/02, 98/19).⁶⁹ Navedenim je zakonom uređeno da se prijašnjim vlasnicima isplati naknada za oduzetu imovinu u obliku novca te vrijednosnih papira, dok je povrat imovine u naravi predstavljao iznimku.

Državne vlasti izrazile su nezadovoljstvo prema uređenju gospodarskih odnosa sa Svetom Stolicom sukladno talijanskom modelu zbog činjenice da se porezni sustavi u Hrvatskoj i Italiji razlikuju te su porezi visoki.⁷⁰

Talijanski model sadrži odredbu prema kojoj svaki građanin ima mogućnost namjene 8% obveznog iznosa poreza na dohodak fizičke osobe za potrebe vjerske zajednice ili države koja s Talijanskom Republikom ima sklopljen odgovarajući ugovor. Talijanskim građanima je ujedno omogućeno da dio poreza na dohodak kako fizičkih tako i pravnih osoba do određenog iznosa namijeni vjerskim zajednicama koje su s Republikom Italijom potpisale ugovor. Sukladno navedenom modelu se osigurava izdašno financiranje Talijanske biskupske konferencije od strane poreznih obveznika.⁷¹

Predstavnici crkvenih i državnih vlasti su tek 1998. godine uspostavili dogovor oko svih ključnih gospodarskih pitanja te su s obje strane utvrđena opća načela na kojima se temeljila razrada pojedinih odredbi Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. U uvodu ugovora se spominje Ugovor o pravnim pitanjima na kojem se temelji

⁶⁸ Ibid., str. 78-94.

⁶⁹ „Ovim Zakonom uređuju se uvjeti i postupak naknade za imovinu koja je prijašnjim vlasnicima oduzeta od strane jugoslavenske komunističke vlasti, a koja je prenesena u općenarodnu imovinu, državno, društveno ili zadružno vlasništvo (u daljnjem tekstu: društveno vlasništvo) konfiskacijom, nacionalizacijom, agrarnom reformom i drugim propisima i načinima navedenim u ovom Zakonu.“ Izvor: Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (NN 92/96, 39/99, 42/99, 92/99, 43/00, 131/00, 27/01, 34/01, 65/01, 118/01, 80/02, 81/02, 98/19)

⁷⁰ Eterović, N. (1999). op.cit., str. 78-94.

⁷¹ Ibid, str. 78-94.

cjelokupni pravni okvir djelovanja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj. Crkvene i državne vlasti su se u procesu pregovora o gospodarskim pitanjima vodile međunarodno priznatim načelima o vjerskoj slobodi kao i cjelokupnim utjecajem Katoličke crkve na Republiku Hrvatsku kroz povijesnu tradiciju i suvremenu povijest. Navodi se da je Katolička crkva imala iznimnu ulogu na odgojno-obrazovnom, društvenom i kulturnom planu te da je većina Hrvata upravo katoličke vjeroispovijesti.

Temeljna svrha potpisivanja Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske se odnosi na omogućavanje materijalnih uvjeta za pastoralno djelovanje Katoličke crkve, i to putem:

- „redovitog načina uzdržavanja Katoličke crkve,
- povrat oduzete imovine,
- novčanih doprinosa Republike Hrvatske Katoličkoj crkvi i
- drugih načina pomaganja Katoličkoj crkvi.“⁷²

Redoviti način financiranja Katoličke crkve se nije promijenio te je nastavljen primarni način njezina financiranja putem zajednice vjernika koji su crkvi tradicionalno osiguravali materijalnu potporu putem dobrovoljnih priloga koje proizlaze iz prava i obveza prema odredbama kanonskog prava. Tim se odredbama propisuje obveza pomaganja vjernika Crkvi da bi mogla provoditi bogoslužja, djela apostolata te dolično uzdržavati službenike.⁷³

Odredbe kanonskog prava također nalažu da je prirodno pravo Crkve od vjernika zahtijevati potrebne materijalne resurse za obavljanje svoje misije, ali jednako tako treba poštivati volju vjernika u pogledu namjene dobara koja su Crkvi darovana. I samoj Svetoj Stolici je potreban opravdan i pravedan razlog ako želi mijenjati namjenu u koju su vjernici dali određeni prilog crkvi. Opisani tradicionalni oblik financiranja je pravno formuliran u Ugovoru između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima, i to na sljedeći način:

„Pravne osobe Katoličke Crkve, u skladu s odredbama kanonskoga prava, mogu slobodno primati milostinju i darove vjernika te prihvaćati druge uobičajene oblike prinosa vjernika za uzdržavanje crkvenih ustanova.“⁷⁴

⁷² Eterović, N. (1999). op.cit., str. 78-94.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-gospodarskim-pitanjima/>, pristupljeno 18.05.2022.

Glavni izvor financiranja i gospodarskog uzdržavanja ostaju vjernici koji crkvi daju milostinje i priloge, i to za slavljenje euharistije, zadovoljavanje materijalnih potreba na razini župne zajednice te prilikom podjele sakramenata i blagoslova. Prigodni darovi koje vjernici namjenjuju crkvi su ujedno i darovi za posebne namjene, primjerice za rad sjemeništa, katoličkih misija, za dobrotvorne svrhe i sl. Vjernici mogu crkvi namijeniti i određenu ostavštinu u skladu s vlastitom voljom. „Kroz povijest vjerske zajednice u Europi, i to u prvom redu kršćanske, najčešće su se financirale iz milodara, darovnica, nasljedstava, donacija, posjeda u vlasništvu i crkvene desetine“⁷⁵ te je ova tradicija zadržana.

Na darove, priloge i milostinje vjernika kao tradicionalni oblik gospodarskog uzdržavanja Katoličke crkve se ne primjenjuju porezni zakoni Republike Hrvatske. Nekadašnje komunističke vlasti su oporezivale rad svećenika kroz porez na dušobrižničku djelatnost, a Republika Hrvatska se odricanjem od oporezivanja milostinje, priloga i darova vjernika svrstala među države čije se građanske vlasti uzdržavaju od miješanja u tradicionalne i redovite oblike gospodarskog uzdržavanja Katoličke crkve.⁷⁶

Povrat imovine koja je Katoličkoj crkvi oduzeta u vrijeme komunističkog režima predstavlja važnu problematiku koja je uređena Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske. Prethodno spomenutim Zakonom o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (NN 92/96, 39/99, 42/99, 92/99, 43/00, 131/00, 27/01, 34/01, 65/01, 118/01, 80/02, 81/02, 98/19) je utvrđeno da se za imovinu od oduzetu od strane jugoslavenskih komunističkih vlasti ustupa naknada u novcu ili vrijednosnim papirima, a iznimno u naravi.

Upravo ugovorom o gospodarskoj suradnji između Svete Stolice i Republike Hrvatske je dogovoreno da se Katoličkoj crkvi oduzeta imovina vrati u naravi. Tek ukoliko se uspostavi da neku imovinu nije moguće vratiti u naravi, tada se Republika Hrvatska obvezuje da će za takvu imovinu nastojati pronaći adekvatnu zamjenu. U situacijama kada ni povrat oduzete imovine na način da se pronađe adekvatna zamjena nije moguć, tada se Republika Hrvatska obvezuje Katoličkoj crkvi isplatiti procijenjenu protuvrijednost oduzete imovine u novcu.⁷⁷

Donošenje odluka o povratu imovine koja je Katoličkoj crkvi oduzeta za vrijeme jugoslavenskih komunističkih vlasti provodi se na razini mješovitog povjerenstva. To je

⁷⁵ Bratić, V. (2020). Financiranje vjerskih zajednica sredstvima državnog proračuna: primjer Hrvatske. *Ekonomski pregled*, 71(3), 215-238.

⁷⁶ Eterović, N. (1999). op.cit., str. 78-94.

⁷⁷ Ibid.

povjerenstvo sastavljeno od jednakog omjera predstavnika Vlade RH i Hrvatske biskupske konferencije. Zadaća navedenog povjerenstva je izrada popis imovine koji je predmet povrata te utvrđivanje roka povrata oduzete imovine. Mješovito povjerenstvo također odlučuje o supstituciji imovine za koju nije moguće osigurati povrat u naturalnom obliku, kao i rok zamjene ili primjerene novčane naknade koja se isplaćuje u vidu četiri godišnje rate, i to samo za imovinu za koju nije moguće osigurati ni povrat u naturalnom obliku ni adekvatnu zamjenu.

Rokovi povrata imovine utvrđeni Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima su:

- rok od šest mjeseci za povrat oduzete imovine u naturalnom obliku,
- rok od godinu dana za adekvatnu zamjenu oduzetih crkvenih nekretnina.⁷⁸

U ugovoru o gospodarskim pitanjima se sve crkvene pravne osobe tretiraju jednako, neovisno o tome radi li se o redovničkim ili dijecezanskim crkvenim pravnim osobama čija je imovina bila oduzeta.

U svezi s novčanom naknadom koju je Republika Hrvatska dužna vratiti Katoličkoj crkvi, ugovorom o gospodarskim pitanjima je propisano osnivanje Središnjeg Fonda za crkvene ustanove. Republika Hrvatska se ugovorom obvezala svaka tri mjeseca uplaćivati novčane naknade za povrat oduzete imovine na račun Središnjeg fonda pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji.

Iz Središnjeg fonda pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji se novac dalje alocira pojedinim pravnim vlasnicima, i to:

- „nadbiskupijama i biskupijama,
- ustanovama posvećenog života i
- družbama apostolskog života“.⁷⁹

Raspodjela novčanih naknada (nad)biskupijama, ustanovama posvećenog života te družbama apostolskog života odvija se sukladno procjeni vrijednosti koja im je oduzeta u vrijeme jugoslavenske komunističke vlasti, a o procjeni vrijednosti oduzete imovine crkvenih pravni osoba odlučuje mješovito povjerenstvo.

⁷⁸ Eterović, N. (1999). op.cit., str. 78-94.

⁷⁹ Ibid.

Uz redovite prihode Katoličke crkve u vidu milodara i priloga vjernika te povrat oduzete imovine, njezinu zamjenu ili adekvatnu novčanu naknadu, Republika Hrvatska se ugovorom o gospodarskim pitanjima obvezala na davanje **novčanog doprinosa Katoličkoj crkvi**. Iznos koji Republika Hrvatska dostavlja Katoličkoj crkvi na mjesečnoj razini odgovara broju župa u Hrvatskoj na dan stupanja na snagu Ugovora o gospodarskim pitanjima.⁸⁰

Republika Hrvatska za svaku župu doprinosi iznosom od dviju prosječnih mjesečnih bruto plaća. Da bi se osiguralo da se novčani doprinosi obračunavaju prema aktualnom stanju i broju župa, Hrvatska biskupska konferencija ima obvezu svake godine do 1. prosinca dostaviti ovlaštenom državnom uredu izvješće o župama koje su novoosnovane ili dokinute. Pravilo je da se novoosnovanim župama ne smatraju župe s manje od 3000 vjernika u gradovima kao ni one s manje od 1000 vjernika u seoskim područjima.⁸¹

Svojim novčanim doprinosom Republika Hrvatska odaje Katoličkoj crkvi priznanje za njezinu tradicionalnu i povijesno značajnu ulogu u odgoju-obrazovanju, kulturi i promicanju etičkih načela na teritoriju današnje RH te iskazuje težnju za osiguranjem doličnih uvjeta za djelovanje Katoličke crkve u smjeru promicanja općeg dobra u hrvatskom društvu. Visok udio građana katoličke vjeroispovijesti također je imao važan značaj pri donošenju odluke o novčanim doprinosima Republike Hrvatske Katoličkoj crkvi.

Novčani doprinosi koje Republika Hrvatska osigurava za Katoličku crkvu koriste se u svrhe materijalnog uzdržavanja klerika⁸² te crkvenih službenika, ali i za izgradnju te održavanje crkvi i pastoralnih središta koje ne spadaju u spomenike kulture. Ustanove za uzdržavanje klera sukladno odredbama dijecezanskog biskupa imaju obvezu brinuti o prihodima crkvenih službenika koji obavljaju izravne pastoralne aktivnosti.

Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima uređeno je i djelovanje ustanova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika.⁸³ Republika Hrvatska dostavlja iznos novčanog doprinosa Središnjoj ustanovi za uzdržavanje klera i crkvenih

⁸⁰ Eterović, N. (1999). op.cit., str. 78-94.

⁸¹ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-gospodarskim-pitanjima/>, pristupljeno 18.05.2022.

⁸² Biskupi, svećenici i đakoni spadaju u klerike, a nezaređeni redovnici, redovnice ili svjetovni laici se smatraju crkvenim službenicima.

⁸³ „U ostvarenju odluka II. vatikanskog sabora novi Kanonski zakonik predviđa uspostavu triju posebnih ustanova: 1. biskupijska ustanova za uzdržavanje klerika; 2. ustanova za socijalno osiguranje klera; 3. zajednički fond za druge potrebe biskupije.“ Izvor: Škalabrin, N. (2005). Upravljanje dobrima. *Bogoslovska smotra*, 75(1), 343-379.

službenika pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji, a potom se novac raspoređuje sukladno pravilima i načelima dogovorenim od strane članova Hrvatske biskupske konferencije. Zadaća Središnje ustanove je daljnja raspodjela potrebnih novčanih iznosa nadbiskupijama i biskupijama koje izravno brinu za dodjelu uzdržavanje klerika i crkvenih službenika. Uz uzdržavanje klerika i crkvenih službenika u pastoralu, novčana sredstva iz Državnog proračuna RH služe i za izgradnju i održavanje crkvi i crkvenih objekata kao i za karitativne djelatnosti.⁸⁴

Ugovorom o gospodarskim pitanjima se uređuje odnos Crkve i državnih vlasti. U pogledu financijskog poslovanje je nužno da Središnja ustanova kao i nadbiskupske te biskupske ustanove kojima posluju sukladno financijski odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske i prema odredbama građanskog prava. Stoga je obveza ustanova za uzdržavanje klera i crkvenih službenika raspodjeljivati novac koristeći se računa u banci ili pošti.

Katolička crkva je u Republici Hrvatskoj oslobođena plaćanja poreza te je registrirana kao neprofitna ustanova. U smislu oslobođenja od plaćanja poreza, Katolička Crkva u Hrvatskoj izjednačena je s drugim građanskim neprofitnim ustanovama. Djelatnosti crkvenih pravnih osoba koje se mogu svrstati u profitne djelatnosti nisu oslobođene plaćanja poreza, niti su za njih propisane porezne olakšice. U svim drugim slučajevima se poštuje načelo nemiješanja države u financijsko djelovanje crkvenih pravnih osoba. „Na primjer, crkvene pravne osobe ne moraju primjenjivati odredbe Zakona o računovodstvu, Uredbe o računovodstvu neprofitnih organizacija, Pravilnik o knjigovodstvu i računskom planu neprofitnih organizacija.“⁸⁵

Kada mirovinsko osiguranje klerika te redovnika i redovnica nije sustavno riješeno na drugi način, Republika Hrvatska osigurava onim članovima klera, redovnicima i redovnicama koji su navršili 65 godina starosti sredstva za **mirovinsko osiguranje**, ali je ta obveza ograničena na deset godina primjene ugovora.

U ugovoru o gospodarskim pitanjima su propisani i **drugi načini pomaganja Katoličkoj crkvi**, i to sukladno zahtjevima crkvenih pravnih osoba, ali i raspoloživim financijskim sredstvima Republike Hrvatske. Temeljni uvjeti koje je potrebno zadovoljiti da bi se realizirali crkveni programi i projekti su doprinos općem dobru te preporuka dijecezanskog biskupa.⁸⁶

⁸⁴ Eterović, N. (1999). op.cit., str. 78-94.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

4. PRIKAZ INICIJATIVA ZA REVIZIJOM UGOVORA IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE

Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske predstavljali su tematiku oko koje su se u hrvatskom društvu razvile brojne nesuglasice. Primjerice, brojni medijski napisi kao i težnje da se ugovori razmotre pred Ustavnim sudom⁸⁷ kao i nemogućnost provedbe nekih odredbi predstavljaju neke od prijevora vezanih uz provedbu i primjenu Vatikanskih ugovora. Kritike položaja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj su se ponajviše odnosile na sljedeća pitanja:

- „pitanje legalnog i društvenog položaja svih ostalih vjerskih zajednica - veliki ili malih, tradicionalnih ili novih,
- državno financiranje Katoličke crkve,
- uvođenje vjeronauka u škole,
- izjednačavanje građanskog braka i kanonske ženidbe.“⁸⁸

U sklopu inicijativa za revizijom Vatikanskih ugovora se, prije svega, naglašava da su država i crkva neovisne i postoji načelo nemiješanja države u ključna crkvena pitanja, i obratno. Stoga se kritiziralo proračunsko financiranje Katoličke crkve, ali i uvođenje vjeronaučne nastave u građanske škole na svim razinama kao i izjednačavanje statusa građanskog braka i kanonske ženidbe.

U težnji za revizijom odredbi postojećih četiriju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske, Klub zastupnika građansko-liberalne inicijative zajedno sa Hrvatskom strankom umirovljenika je u travnju 2018. godine predložio predsjedniku Hrvatskog sabora da se na dnevni red rada Hrvatskog sabora stavi pitanje Vatikanskih ugovora kako bi se od Vlade Republike Hrvatske zatražilo pokretanje postupka revizije ugovora sklopljenih sa Svetom Stolicom. Građansko-liberalna inicijativa je zajedno s Hrvatskom strankom umirovljenika zapravo zatražila ponavljanje pregovaračkog procesa između Vlade RH i Svete Stolice s ciljem promjene odredbi iz svih četiriju ugovora što je detaljno razrađeno u nastavku rada.

⁸⁷ Ustavni sud se oglosio nenadležnim za razmatranje Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske. Izvor: Staničić, F. (2018). Treba li nam revizija ugovora sa Svetom Stolicom?. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 68(3-4), 397-429.

⁸⁸ Staničić, F. (2018). Treba li nam revizija ugovora sa Svetom Stolicom?. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 68(3-4), 397-429.

4.1. Sporne odredbe u Ugovoru o pravnim pitanjima

U prvom sveobuhvatnom prikazu spornih pitanja u „Vatikanskim ugovorima“ koja bi trebala biti predmetom revizije, a kojeg je izradio Staničić, navodi se da su u ugovoru o pravnim pitanjima sporne odredbe iz čl. 8. koje se odnose na informiranje Crkve prije pokretanja istrage nad klericima kao i na pitanje određivanja neradnih dana iz čl. 9. Ugovora o pravnim pitanjima.⁸⁹

Pokretanje istrage nad klerom podrazumijeva da sudske vlasti **prije samog pokretanja istrage** obavijeste crkvene vlasti. U ovom su pogledu klerici stavljeni u bitno različitu poziciju u odnosu na građane te im je osiguran svojevrstan „kvazi-imunitet“ u slučaju potrebe provedbe sudskih istraga. Kada se crkvene vlasti obavijeste o potrebi provedbe istrage prije njezina samog početka, može se potencijalno značajno i negativno utjecati na objektivnost rezultata istrage. Pritom nije sporan čin obavještanja crkvenih vlasti od strane sudskih vlasti, već vrijeme kada se čin obavještanja provodi, a to je prije početka same istrage.

Kritičari Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske smatraju da se činom obavještanja crkvenih vlasti od strane sudbenih vlasti prije pokretanja istrage nad klericima zapravo narušava i povrjeđuje načelo odvojenosti između Crkve i države koje su neovisne i samostalne jedna u odnosu na drugu.

Odredba iz čl. 8. Ugovora o pravnim pitanjima se smatra odredbom s upitnom ustavnošću jer se crkvenim vlastima omogućuje stjecanje spoznajama o istragama i prije nego što su počele, čime se potencijalno dovodi u opasnost neovisnost rada sudske vlasti. U najekstremnijim slučajevima prethodno obavještanje crkvenih vlasti o potrebi provedbe istrage nad klericima može dovesti do izbjegavanja provedbe istrage.

Revizija Ugovora o pravnim pitanjima bi se trebala odnositi isključivo na odredbu čl. 8. st. 1. koja se odnosi na provedbu istraga nad klericima, a ne i na odredbu čl. 8. st. 2. kojom se propisuje da je ispovjedna tajna nepovrediva. Naime, načelo nepovredivosti ispovjedne tajne je usvojeno u Ugovoru o pravnim pitanjima, kao i u brojnim procesnim zakonima Republike Hrvatske, i to na vrlo dosljedan način. Prijedlog izmjene je da se crkvene vlasti mogu obavijestiti o provedbi istrage nad klerikom u slučaju postojanja sumnje na počinjenje

⁸⁹ Staničić, F. op.cit., str. 397-429.

kaznenog djela, ali nikako prije početka istrage kako crkvene vlasti ne bi imale utjecaj na samo provedbu istrage i njezinu objektivnost.⁹⁰

Neradni radni su definirani u čl. 9. Ugovora o pravnim pitanjima. Neradni dani u godini nisu propisani samo Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske, već je u RH donesen i Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj. Također je dogovoreno da će ugovorne strane pregovarati o eventualnim izmjenama u neradnim danima. Da u Hrvatskoj nije donesen Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima, ovi bi se dani utvrđivali izravno na temelju odredbi čl. 9. Ugovora o pravnim pitanjima.

Kritičari čl. 9. navedenog ugovora navode da je definiranje neradnih dana u sklopu međunarodnih govora bilo koje vrste potpuno izlišno te se naglašava da tu problematiku treba uređivati isključivo nacionalno zakonodavstvo. Međunarodni ugovori imaju supremaciju nad nacionalnim zakonima⁹¹ te se stoga Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u RH više ne može mijenjati ustaljenom zakonskom procedurom, što također može predstavljati narušavanje odnosa neovisnosti i suverenosti između Crkve i države.⁹²

S druge strane, Sveta Stolica je međunarodnim ugovorima s Poljskom, Italijom, Austrijom, Španjolskom, Njemačkom i Portugalom također uredila pitanje neradnih dana što pokazuje da se radi o relativno ustaljenoj praksi kada su u pitanju ugovori Svete Stolice i svjetovnih država i nema konkretnog razloga da se takvo pitanje ne uredi međunarodnim ugovorom ako su obje ugovorne strane suglasne.⁹³

⁹⁰ Staničić, F. op.cit., str. 397-429.

⁹¹ Zrinščak, S. (1998). Crkva i država: europski kontekst i postkomunističko iskustvo. *Revija za sociologiju*, 29(1-2), 15-26.

⁹² „Utvrđivanje neradnih dana smatra se potpuno neprikladnom materijom za regulaciju kroz međunarodni ugovor. Određivanje neradnih dana je apsolutni prerogativ nacionalnog zakonodavstva i nema mu mjesta u međunarodnim ugovorima bilo koje vrste. Promatrajući ga, teško je pronaći valjanu argumentaciju na kojoj bi se temeljilo gledište da se neradni dani ne mogu određivati međunarodnim ugovorima.“ Izvor: Staničić, F. op.cit., 397-429.

⁹³ Eterović, N. (1997). op.cit., str. 181-186.

4.2. Sporne odredbe u Ugovoru o suradnji na području odgoja i kulture

Održavanje vjeronaučne nastave u javnim, građanskim školama svih razina je jedno od učestalih pitanja uz koje se vežu brojne polemike i rasprave. Temeljni argument za uvođenje vjeronaučne poduke u škole proizlazi iz njegove pozitivne odgojno-vjerske uloge i opravdanosti, dok kritičari uvođenja vjeronaučne poduke u školama navode da se njegovim uvođenjem nije odgovorilo na potrebe suvremenih društava u kojima vlada pluralizam kao i sve prisutniji vjerski indiferentizam.⁹⁴

U ugovoru o suradnji na području odgoja i kulture se ističe da se prilikom uvođenja katoličkog vjeronauka uzimaju u obzir načela kršćanske etike. S druge strane, društvo u RH je građansko i pluralističko društvo, a u takvom društvu ne smije biti zahtjeva zasebnog morala pojedinih religijskih skupina. Katolički vjeronauk u javnim školama svih razina se ujedno može naći u suprotnosti s odredbama čl. 14. Ustava RH koji glasi: „Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.“⁹⁵

Na pitanje o opravdanosti uvođenja katoličke vjeronaučne poduke u predškolske ustanove, osnovne i srednje škole se nadovezuju i brojna druga pitanja, primjerice zapošljavanje vjeroučitelja te državno financiranje izrade i tiskanja vjeronaučnih udžbenika. Kritičari pojedinih odredbi Ugovora o suradnji na području odgoja i kulture ujedno navode da je Katolička crkva u povlaštenom položaju jer država financira Katolički bogoslovni fakultet i njegove podružnice te se Crkvi omogućuje osnivanje drugih odgojno-obrazovnih ustanova i visokih učilišta uz financiranje od strane države. Iako je opisan pristup odgoju i obrazovanju rezultat tradicijske odgojno-obrazovne uloge Katoličke crkve, navodi se kako istodobno može doći do narušavanja jednakosti pred zakonom u pogledu položaja Katoličke crkve i ostalih vjerskih zajednica koje djeluju na teritoriju RH.

Potpisani ugovor o suradnji na području odgoja i obrazovanja kritizira se i zbog činjenice da za vjeronaučnu nastavu nije organiziran alternativni predmet što može dovesti do potencijalne diskriminacije učenika koji ne pohađaju vjeronaučnu nastavu. Ujedno postoji kolizija između

⁹⁴ Staničić, F. op.cit., str. 397-429.

⁹⁵ Ustav Republike Hrvatske (NN 85/2010)

Ugovora o suradnji na području odgoja i kulture te presuda Europskog suda za ljudska prava. U presudi Europskog suda za ljudska prava (primjerice u slučaju Grzelak vs. Poland) se ističe da svaki pojedinac ima pravo da ga se ne pita o osobnom odnosu spram religije ili vjere te javni dokumenti ne smiju sadržavati odredbe o vjerskom opredjeljenju pojedinca. S druge strane, ugovor o suradnji na području odgoja i kulture rezultira mogućnošću da se temeljem svjedodžbe o uspjehu kao javnog dokumenta stekne uvid u vjersku opredijeljenost učenika.⁹⁶

Potreba za revizijom ugovora o suradnji na području odgoja i kulture proizlazi iz činjenice da provedba ovog ugovora može narušiti načelo jednakosti pred zakonom, slobodu vjeroispovijesti kao i načelo odvojenosti države i crkve.⁹⁷ Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju nastaju i nove kontradiktornost jer se sloboda vjeroispovijesti prema Europskom sudu za ljudska prava smatra stavkom koja ne smije biti navedena u javnim dokumentima, a informacije o (ne)pohađanju vjeronaučne nastave su vidljive u svjedodžbama o uspjehu koje su javno dostupni dokumenti.

Argumenti koji se mogu suprotstaviti potrebi za revizijom ugovora o suradnju na području odgoja i kulture su brojni. Važno je istaknuti da kršćanska etika i kršćanski moral nisu istoznačnice. U ugovoru nije istaknuto da se uvođenje vjeronaučne nastave temelji na katoličkom moralu, već na kršćanskoj etici baš iz razloga da bi istaklo da se radi o nastavi kojom se odražavaju šire etičke vrijednosti koje su zajedničke zapadnom svijetu.⁹⁸ Također je važno naglasiti da je vjeronaučna nastava izborna nastava te stoga postoji mogućnost izbora njezina pohađanja ili nepohađanja, a Europski sud za ljudska prava baš u presudi Grzelak. Vs. Poland ističe da država ima pravo organizacije vjeronaučne nastave u javnim školama na način koji smatra prikladnim, ali uz zabranu indoktrinacije^{99, 100}

⁹⁶ Staničić, F. op.cit., str. 397-429.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ „Indoktrinacija je 1. proces ili stanje mišljenja kao posljedica indoktriniranja (*politička indoktrinacija*) ili 2. poučavanje s ciljem namjernog zavođenja u znanstvenu zabludu.“ Izvor: <https://jezikoslovac.com/word/0dsd> (28.05.2022.)

¹⁰⁰ Eterović, N. (1997). op.cit., str. 181-186.

4.3. Sporne odredbe Ugovora o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske

Kao razlog za reviziju Ugovora o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske navodi se da su resorna ministarstva na sebe preuzela obvezu financiranja Vojnog ordinarijata, i to u smislu materijalnog uzdržavanja osoblja Vojnog ordinarijata te osiguranja materijalnih uvjeta za njegov nesmetan rad. Od potpisivanja i ratifikacije ugovora (1996. godine) do danas (2022. godine) je broj pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske značajno porastao, a time su porasli i javni rashodi za materijalno uzdržavanje članova Vojnog ordinarijata te osiguranje materijalnih uvjeta za njihovu službu.

Ni ovaj problem zapravo ne zahtijeva primjenu složenog procesa revizije međunarodnog ugovora. Naime, visina javnih rashoda koji se alociraju za potrebe Vojnog ordinarijata se ne utvrđuje Ugovorom, već zasebnim „Pravilnikom o ustroju i djelovanju Vojnog ordinarijata u RH sklopljenog 3. prosinca 1998. godine između Ministarstva obrane i Ministarstva unutarnjih poslova s jedne strane i Hrvatske biskupske konferencije s druge strane.“¹⁰¹

U spomenutom Pravilniku je predviđeno da Vojni ordinarijat samostalno utvrđuje plaće zaposlenika kao i broj vojnih kapelanija koje se izjednačavaju sa župama. Vojni ordinarijat može samostalno donijeti odluku o smanjenju broja vojnih kapelanija te na taj način generirati uštede u državnom proračunu tako da se ovo pitanje ne mora rješavati putem revizije postojećeg Ugovora.¹⁰²

¹⁰¹ Staničić, F. op.cit., str. 397-429.

¹⁰² Ibid.

4.4. Sporne odredbe u Ugovoru o gospodarskim pitanjima

Ugovor o gospodarskim pitanjima smatra se najsloženijim ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske jer iziskuje plaćanje visokih financijskih izdataka od strane Republike Hrvatske. Kod ovog se ugovora ne može zaključiti da se radi o propustima u izradi samog ugovora, već postoje manjkavosti i nedostaci kada je riječ o njegovoj provedbi. Naime, iako je Ugovorom utvrđeno da je potrebno sastaviti popis imovine koju je potrebno vratiti Katoličkoj crkvi, no popis ipak nikad nije sastavljen. Jednako tako nije izvršena ni obveza koju je Republika Hrvatska preuzela vezano uz zamjenu imovine oduzete Katoličkoj crkvi. Propusti i neispunjenje obveza od strane Republike Hrvatske postoje i kada je riječ o isplati novčane naknade za oduzetu imovinu koju nije moguće vratiti u naturalnom obliku ili je zamijeniti.

U pogledu financiranja Crkve iz državnog proračuna, osnovom za reviziju se smatra činjenica da visina financijskih sredstava od države ovisi o broju župa kojeg Katolička crkva samostalno kontrolira. Međutim, to nije osnova za reviziju jer je samim Ugovorom predviđen određeni broj vjernika za gradske i seoske župe da bi se izbjegao bilo kakav oblik manipulacije ukupnim brojem župa. Ipak, sve je više pravnih stajališta (Jelčić i Šinković) da bi u duhu demokratskog društva trebalo građanima-poreznim obveznicima omogućiti samostalno donošenje odluke o tome žele li određeni udio poreza usmjeriti na vjerske zajednice sukladno njihovom izboru.

U cilju promicanja demokratičnosti i slobode odlučivanja građana, predlaže se da se ipak usvoji model po uzoru na talijanski kojem su se predstavnici RH prilikom sklapanja Ugovora o gospodarskoj suradnji donekle protivili zbog različitosti poreznih sustava Italije i Hrvatske. Takav model bi zapravo podrazumijevao uvođenje „crkvenog ili kulturnog poreza“ gdje bi vjerska pripadnost bila predmet oporezivanja sukladno odluci poreznog obveznika. Porezni obveznici bi alocirali dio poreznih davanja vjerskoj zajednici kojoj pripadaju, a ako ne pripadaju vjerskim zajednicama ili iz njih istupe, porezni obveznici bi u zamjenu za „crkveni porez“ plaćali „kulturni porez“.¹⁰³

¹⁰³ Staničić, F. op.cit., str. 397-429.

5. MOGUĆNOSTI REVIZIJE UGOVORA IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE SUKLADNO ODREDBAMA MEĐUNARODNOG PRAVA

U uvjetima kontinuiranih gospodarskih i društvenih promjena u svijetu, stabilnost međunarodnog poretka postaje sve više ovisna o njezinoj sposobnosti prilagodbe promjenama u cilju razvoja i uzajamnog općeg dobra. Još je Liga naroda 1919. godine prepoznala važnost propitivanja odredbi ugovora koji su s protokom vremena postali neprimjenjivi. U međunarodnom pravu se teži primjeni „mirnih promjena“ međunarodnih ugovora. Promijenjeni odnosi među državama i promjena sile jačih nad slabijima također mogu biti u pozadini zahtjeva za revizijom međunarodnih ugovora. Stoga je važno u svaki ugovor koji se potpisuje na neodređeno vrijeme inkorporirati odredbe o njegovim promjenama.

Bečka konvencija (1969.) predviđa dvije mogućnosti za provedbu promjena u međunarodnim ugovorima, a to su izmjene i preinake ugovora, iako ne postoje suštinske razlike u pojmovima izmjena, preinaka ili revizija međunarodnog ugovora. „Prvo je pravilo da zajedničkim sporazumom sve stranke, bilo dvostranoga bilo mnogostranog ugovora mogu svoj ugovor izmijeniti ili preinačiti, i to zbog bilo kojega razloga i u bilo koje doba. Ako djeluju jednoglasno, one su *domini negotii* svakoga svoga sporazuma. One mogu tim putem, ako to žele, dokončati svoj postojeći ugovor i zamijeniti ga novim (članak 59. Bečke konvencije).“¹⁰⁴

Na revizije dvostranih ugovora se primjenjuju odredbe čl. 40. i 41. Bečke konvencije, a to podrazumijeva da bilo kakvu reviziju nije moguće postići ako ne postoji pristanak obiju ugovornih strana. Kada su u nekom ugovoru sadržane imperativne norme međunarodnog prava, svaki drugi ugovor koji je u sukobu s imperativnim normama, smatra se ništavnim sukladno čl. 53. i 54. Bečke konvencije. U slučaju da su odredbe prijašnjeg međunarodnog ugovora nekompatibilne s novim ugovorom, prijašnji ugovor postaje okončan ili se primjenjuje samo u mjeri u kojoj je sukladan s novim ugovorom.

U svezi s mogućnostima i učincima revizije Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske postoje različita, pa čak i međusobno oprečna stajališta pravnih znanstvenika i stručnjaka.

¹⁰⁴ Degan, V.Đ. op.cit., str. 290.

Häberle tako ističe da svi međunarodni ugovori koje potpisuje Republika Hrvatska trebaju biti u skladu s načelima Ustava RH te mogu biti promjenjivi. Navedeni autor ujedno smatra da su ugovori suprotni načelu odvojenosti države i vjerskih zajednica (čl. 41. Ustava RH) te da se Ustavni sud neopravdano proglasio nenadležnim za donošenje odluka o ustavnosti međunarodnih ugovora te su međunarodnim putem nametnute pravne i financijske obveze građanima RH.¹⁰⁵

Staničić je, za razliku od Häberlea znatno manje kritičan prema postojećim „Vatikanskim ugovorima“ i navodi da nije opravdano da se Ugovori sa Svetom Stolicom uspoređuju s ugovorima između dviju ili više suverenih država koje dogovaraju međusobna prava i obveze jer se ovim ugovorima uređuje položaj Katoličke crkve u Hrvatskoj. Stoga je očekivano da je riječ o popisu privilegija Katoličke crkve kao vjerske zajednice i da se ne radi o ugovorima koji podrazumijevaju reciprocitet prava i obveza. Jednako tako je stava da se sva otvorena pitanja mogu riješiti između države i Katoličke crkve bez formalne revizije postojećih ugovora.

Kako se radi o međunarodnom ugovoru, nije ga moguće jednostrano raskinuti, a stranke u svim ugovorima ističu da će u slučaju bitno promijenjenih prilika započeti pregovore o promjeni ugovora. Kada se dogovor ne bi postigao, dolazi u pitanje i sama nadležnost Međunarodnog suda jer su Sveta Stolica i Država Vatikanskog Grada iznimni subjekti međunarodnog prava i nisu član Ujedinjenih naroda. Navedeno ne znači da su revizije „Vatikanskih ugovora“ nemoguće, ali ih je nužno postići dogovorom ugovornih stranaka.¹⁰⁶

Jedino tijelo koje može donijeti odluku o reviziji „Vatikanskih ugovora“ jer ih je on i ratificirao, ali to bi uzrokovalo i pojavu „domino efekta“ jer bi se ukazala i potreba za revidiranjem ugovora s ostalih 19 vjerskih zajednica s kojima je Republika Hrvatska potpisala ugovore kojima se reguliraju pitanja od zajedničkog interesa.

¹⁰⁵ Häberle, P. (2006). Ljudsko dostojanstvo i pluralistička demokracija. *Politička misao: časopis za politologiju*, 43(2), 3-40.

¹⁰⁶ Staničić, F. op.cit., str. 397-429.

6. ZAKLJUČAK

Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske su ugovori kojima se uređuje položaj Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj te je sklopljeno ukupno četiri takva ugovora, i to: ugovor o pravnim pitanjima, ugovor o suradnji na području odgoja i kulture, ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika, oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske te ugovor o gospodarskim pitanjima. S obzirom da su Sveta Stolica i Država Vatikanskog Grada međunarodnopravni subjekti, radi se o međunarodnim ugovorima koje nije moguće jednostrano raskinuti.

Prvim je ugovorom definiran pravni okvir djelovanja Katoličke crkve u RH i njime se crkva priznaje kao javna pravna osoba s priznatom pravnom osobnošću svih crkvenih pravnih osoba. Tri se odredbe iz ovog ugovora smatraju spornima, i to obavještanje crkvenih vlasti da se klerik sumnjiči za kazneno djelo, i to prije provedbe istrage, opravdanost utvrđivanja neradnih dana međunarodnim ugovorom te izjednačavanje kanonske ženidbe i građanskog braka. U pogledu istraga nad klericima, može biti neopravdano informirati crkvene vlasti prije početka istrage, ali ne i kasnije. Sveta Stolica je i s brojnim drugim europskim državama, s pretežno katoličkim pukom, sklopila međunarodne ugovore u kojima se međunarodnim ugovorom definiraju neradni dani te RH u tom pogledu nije iznimka, a izjednačavanje kanonske ženidbe i građanskog braka je rezultat težnje za suradnjom i višim stupnjem praktičnosti u pogledu sklapanja ženidbe i stupanja u brak.

Ugovorom o suradnji na području odgoja i kultura se propisuje održavanje vjeronaučne nastave u svim školama, financiranje izdataka za vjeroučitelje i udžbenike, financiranje Katoličkog bogoslovnog fakulteta podružnica te mogućnost osnivanja Katoličkih odgojno-obrazovnih ustanova na svim razinama. Vjeronaučna nastava u građanskim školama te financiranje odgojno-obrazovne djelatnosti Katoličke crkve često je predmet kritika i koristi se kao dokaz za povlašteni položaj Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj, ali je nužno imati na umu da se odgoj i obrazovanje u ugovoru organiziraju u skladu s načelima kršćanske etike na čijim se temeljima zasnivaju vrijednosti zapadnih društava te se na taj način željela iskazati inkluzivnost u odgojno-obrazovnom radu kao i zabrana indoktrinacije.

Dušobrižništvo katoličkih vjernika u vojnim i redarstvenim službama je osnovano zbog specifičnosti posla vojnih i redarstvenih službenika. U tu je svrhu osnovan Vojni ordinarijat u

RH. Kritika ovom ugovoru je da su se troškovi Vojnog ordinarijata povećali od osnivanja ugovora do danas, no taj je problem moguće razriješiti izmjenama Pravilnika i svakako ne zahtijeva reviziju ugovora.

Ugovor o gospodarskim pitanjima utvrđuje načine financiranja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj; redovno financiranje milodarima i priložima vjernika, povrat oduzete imovine, novčana sredstva iz proračuna RH i ostale oblike financiranja programa i projekata. Povrat oduzete imovine je određen u naturalnom obliku, u vidu zamjene nekretnina i kroz novčane refundacije u slučaju da prethodno nije moguće ostvariti. Republika Hrvatska nije izradila popis imovine niti ispunila preuzete obveze u zadanim rokovima tako da postoje problemi s provedbom ovog ugovora, a ne sa samom formulacijom. Postoje pravna stajališta da je neopravdano financirati vjerske zajednice sredstvima iz Državnog proračuna jer su tako građani kao porezni obveznici prisiljeni na ovaj oblik javnog davanja. S tim se ciljem predlaže uvođenje „crkvenog ili kulturnog“ poreza kako bi građani više participirali u procesu financiranja vjerskih zajednica.

U konačnici je prikazana mogućnost revizije „Vatikanskih ugovora“. Ta mogućnost postoji jer u svim ugovorima je istaknuto da će se o eventualnim promjenama odlučivati pregovaranjem obiju ugovornih strana. Radi se o međunarodnim ugovorima koji se ne mogu jednostrano raskinuti. S druge strane, Sveta Stolica je specifičan subjekt međunarodnog prava te nije član OUN-a pa za reviziju ugovora nije nadležan Međunarodni sud. Dogovor stoga ostaje temelj za eventualnu reviziju ili sklapanje novih ugovora. Nadležno tijelo u Republici Hrvatskoj koje može odlučivati o reviziji „Vatikanskih ugovora“ je Hrvatski sabor. Ako bi se donijela odluka o reviziji „Vatikanskih ugovora“, trebalo bi imati na umu i potrebu za revidiranjem ugovora s ostalim vjerskim zajednicama kojih je ukupno devetnaest.

LITERATURA

1. Andrassy, J., Bakotić, B., Vukas, B. (2010). Međunarodno pravo 1. Zagreb: Školska knjiga.
2. Barišić, D. D. (2016). Dvadeset godina od potpisivanja ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske. *Diacovensia: teološki prilozi*, 24(4), 513-518.
3. Bogešić, R. (2013). Kršćanske crkve i diplomacija. *Kairos: Evanđeoski teološki časopis*, 7(1), 67-84.
4. Bratić, V. (2020). Financiranje vjerskih zajednica sredstvima državnog proračuna: primjer Hrvatske. *Ekonomski pregled*, 71(3), 215-238.
5. Čečuk, B. (2007). Prvo priznanje hrvatske države i međunarodnopravni subjektivitet Svete Stolice. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 7(4), 971-994.
6. Čavar, K., Džinić, M. (2022). Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje u kanonskom i međunarodnom pravu. *Obnovljeni Život*, 77(1), 65-77.
7. Degan, V.Đ. (2011). Međunarodno pravo. Zagreb: Školska knjiga.
8. Dragošević, S. (1970). Prvi vatikanski sabor. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 5(1), 54-64.
9. Eterović, N. (1997). Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 32(2), 181-186.
10. Eterović, N. (1999). Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 34(1), 78-94.
11. Häberle, P. (2006). Ljudsko dostojanstvo i pluralistička demokracija. *Politička misao: časopis za politologiju*, 43(2), 3-40.
12. Matković, A. (1970). Ujedinjeni narodi. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 5(4), 381-396.
13. Matković, B. (2013). Pravni položaj vjerskih zajednica u Kraljevini Jugoslaviji i političko-društveni kontekst konkordata sa Svetom Stolicom. *Bosna Franciscana*, (38), 107-145.
14. Pešorda, Z. (2001). Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, sv. 38, Zagreb-Dubrovnik, 2000., 415 str. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 19, 317-320.
15. Petrak, M. (2020). Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (II). Codex Iuris Canonici i suvremeno hrvatsko pravo. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 70(5), 675-708.

16. Possieri, A. (2011). Povijest i mit o ujedinjenju Italije. Političko priznavanje i osporavanje Risorgimenta. *Historijski zbornik*, 64(2), 551-567.
17. Snell, M. (2019). The origin and Decline of the Papal States. <https://www.thoughtco.com/the-papal-states-1789449>, (pristupljeno 03.05.2022.)
18. Sokol, T., Staničić, F. (2018). Pravni položaj Katoličke Crkve kao gospodarskog subjekta u pravu Europske unije i hrvatskom pravu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 68(1), 31-60.
19. Staničić, F. (2018). Treba li nam revizija ugovora sa Svetom Stolicom?. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 68(3-4), 397-429.
20. Škalabrin, N. (2005). Upravljanje dobrima. *Bogoslovska smotra*, 75(1), 343-379.
21. Tolić, Ž. (2019). Nastanak i razvoj opservancije u franjevačkom redu do ekumenskog sabora u K. *Croatica Christiana periodica*, 43(83), 13-39.
22. Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-dusobriznistvu-katolickih-vjernika-pripadnika-oruzanih-snaga-i-redarstvenih-sluzbi-republike-hrvatske/>, pristupljeno 12.05.2022.
23. Ustav Republike Hrvatske (NN 85/2010)
24. Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (NN 92/96, 39/99, 42/99, 92/99, 43/00, 131/00, 27/01, 34/01, 65/01, 118/01, 80/02, 81/02, 98/19)
25. Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, Narodne novine br. 3/1997.
26. Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, Narodne novine br. 3/1997.
27. Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture : Narodne novine br. 2/1997.
28. Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. Dostupno na: <https://hbk.hr/ugovor-o-gospodarskim-pitanjima/>, pristupljeno 18.05.2022.
29. Zrinščak, S. (1998). Crkva i država: europski kontekst i postkomunističko iskustvo. *Revija za sociologiju*, 29(1-2), 15-26.

POPIS SLIKA

Slika 1. Papinska država u 8. stoljeću.....	10
Slika 2. Papinska država iz 1200. godine	11
Slika 3. Papinska država u 13. i 14. stoljeću.....	12
Slika 4. Papinska država neposredno prije osvajanja od strane Napoleona i nakon Bečkog kongresa 1815. godine	13